

Muuttoliikkeestä ja sen syistä eräissä Kuopion läänin kunnissa vuosina 1921—1944

Kirjoittanut *Reino Lento*.

Tutkimuksen tarkoitus.

Viime vuosina on maassamme kiinnitetty yhä kasvavaa huomiota siihen muuttoliikkeeseen, joka suuntautuu varsinaiselta maaseudulta asutuskeskuksiin ja maataloudesta muihin elinkeinoihin. Tämän ns. »maaltapaon» tai »maataloudesta paon» syitä on pohdittu vilkkaasti, samoin myös sen seurauksia ja mahdollisia ehkäisykeinoja. Asian herättämä kiinnostus onkin hyvin ymmärrettävissä, kun ottaa huomioon sen suuren merkityksen, mikä muuttoliikkeellä on maan taloudellisille, sosiaalisille ja väestöoloille.

Kysymyksen väestöpoliittinen puoli lähinnä sai Väestöliitonkin omistamaan huomiota tälle ilmiölle. Koska väestön jatkuva kasaantuminen kaupunkeihin ei näyttänyt olevan sopusoinnussa kansamme terveen ja tasasuhtaisen kehityksen kanssa, liitto alkoi pohtia keinoja asioiden ohjaamiseksi oikeammille raiteille. Kysymyksen käsittelyä vaikeutti kuitenkin se, että muuttoliikettä ja sen syitä oli maassamme tutkittu varsin vähän. Luodakseen lisävalaistusta asiaan ja ennen kaikkea siihen seikkaan, millä tavalla tätä ilmiötä olisi käytännössä tarkoituksenmukaisinta selvittää, Väestöliitto kesällä 1945 pani alulle muuttoliikettä koskevan tutkimuksen neljässä Kuopion läänin maalaiskunnassa. Jossakin määrin erilaisin perustein sitä sitten seu-

raavana kesänä jatkettiin yhdeksässä Varsinais-Suomen kunnassa.

Kun tutkimuksen tulokset nyt Kuopion läänin kuntien osalta saatetaan julkisuuteen, on syytä korostaa sitä, että esitys ei pyri antamaan maalta muutosta ja sen syistä mitään tyhjentävää kuvaa. Tarkoituksena on valaista asiaa vain sikäli, kuin kerätty tutkimusaineisto ja virallinen tilastomme asianomaisten kuntien osalta tarjoaa siihen mahdollisuuksia. Käytettävissä oleva sivumäärä asettaa niin ikään esitykselle omat rajoituksensa. Ne tilastotaulukot, joita ei voida julkaista, samoin kuin muikin lähdeaineisto, ovat halukkaiden käytettävissä Väestöpoliittisen tutkimuslaitoksen arkistossa.

Aineiston keruu ja luotettavuus.

Sitten kun toimeenpantavasta tutkimuksesta ensinnä oli neuvoteltu eräiden alan asiantuntijoiden kanssa, päätettiin heidän suosituksestaan valita tutkimuksen ensimmäisiksi kohteiksi Kuopion läänin kunnat Muuruvesi, Nilsiä, Tuusniemi ja Vieremä, jotka luonnonolojensa sekä talouselämänsä rakenteen puolesta ovat varsin yhdenmukaisia. Kuntia valittaessa pidettiin silmällä, paitsi muuttoliikkeen vilkkautta, myös sitä seikkaa, että kunnassa oli paljon perheliisiä saavia perheitä, Väestöliiton tarkoituksena kun oli samalla hankkia selvitys näiden perheiden oloista (ks. seur. kirjoitusta).

Kuhunkin kuntaan lähetettiin oma tutkijansa, Yhteiskunnallisen Korkeakoulun opiskelija, jonka ensimmäisenä tehtävänä oli merkitä tarkoitusta varten painatetuille lomakkeille vuosina 1921—1944 seurakunnasta muuttaneista henkilöistä ne tiedot, jotka muuttaneiden luettelosta oli saatavissa: asianomaisen nimi, sukupuoli, syntymävuosi, ammatti, paikkakunta, jonne muutto oli tapahtunut, sekä kylä, josta asianomainen oli lähtenyt. Lomakkeiden tultua tältä osalta täytetyiksi tutkijain tehtävänä oli kierrellä kylissä ja koettaa saada poismuuttaneiden sukulaisilta, tuttavilta ja muilta paikkakuntalaisilta tietoja heidän poismuuttonsa syistä. Tämä selvitys rajoitettiin kos-

kemaan vain vuosina 1935—1944 muuttaneita. Kylissä liikkuessaan tutkijoiden oli samalla täytettävä kustakin perhelisäperheestä toinen lomake, jossa selvitettiin näiden perheiden asuntotilan oloja. Tutkijoiden oli myös tarkkailtava kunnan taloudellisia, sosiaalisia, terveydellisiä ja sivistysoloja, joista kukin heistä sitten laati kirjallisen selostuksen.

Tiedustelu koski siis vain seurakunnista muuttaneita, ei siivilirekisteriin kuuluvia. Viimeksi mainittujen osuus muutto-
liikkeestä on kuitenkin ollut ko. kunnissa perin vähäinen. Esim. vuosina 1921—1930 heitä muutti Muuruvedeltä vain 15, Nilsiästä 5, Tuusniemeltä 3, Vieremästä ei ainoatakaan. Heitä koskevien tietojen puuttumisen tutkittavana olevasta aineistosta ei siis voida katsoa oleellisesti vaikuttavan tutkimuksen tuloksiin.

Mitä kerätyn aineiston laatuun tulee, on todettava, että tutkijat ovat suorittaneet kirkonkirjojen jäljentämisen tarpeellisella huolella. Samalla he ovat oikaisseet erinäisiä kirjoissa esiintyneitä yhteenlasku- ym. virheitä.

Mutta vaikka kerätty aineisto antaakin melko luotettavat tiedot niistä henkilöistä, joka ko. aikana ovat eri seurakunnista ottaneet muuttokirjan muualle siirtymistä varten, ei aineistomme sen paremmin kuin virallinen väestötilastokaan kykene antamaan 1920-luvun muuttoliikkeestä ja sen vuotuisista vaihteluista oikeaa kuvaa. Sanottuna aikana ei näet likimainkaan kaikista muutoista tehty kirkkoherroille säädettyä ilmoitusta. Vuonna 1898 annetussa seurakunnasta toiseen muuttoa koskevassa asetuksessa oli tosin ilmoituksen laiminlyömisestä säädetty 10 markan suuruinen sakko, mutta se menetti inflaation johdosta 1920-luvulla merkityksensä, ja asian valvontakin lyötiin suurelta osalta laimin. Tämä epäkohta tuli korjatuksi muuttoilmoituksen teosta marraskuun 28 päivänä 1930 annetulla uudella asetuksella, jonka määräysten rikkomisesta voitiin tuomita jopa 50 päiväsakkoon. V. 1931, jonka alussa asetus tuli voimaan, rekisteröityjen muuttotapausten luku nousi kolmin-nelinkertaiseksi edelliseen vuoteen verrattuna, kun edellisellä vuosikymmenellä muuttaneet kiirehtivät tekemään myö-

hästyneet muuttoilmoituksensa. Sen jälkeen muuttoilmoitus lienee yleensä tehty säädetyn ajan kuluessa, joskin sotavuosina saattoi tässä suhteessa esiintyä laiminlyöntejä tavallista enemmän.

Kun aineisto ei kykene antamaan muuttoliikkeen vuotuisista vaihteluista luotettavaa kuvaa ennen kuin vasta vuodesta 1932 lähtien, kysymys taloudellisten suhdanteitten vaikutuksesta muuttoliikkeeseen on jätetty tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Koska suurin osa v. 1931 rekisteröidyistä muuttotapauksista oikeastaan kuuluu aikaisempiin vuosiin, tämä vuosi on eri vuosikymmenien lukuja keskenään vertailtaessa liitetty vuosiin 1921—1930. Toisaalta sotavuosi 1940 on liitetty yhdeksi ryhmäksi sitä seuraavien vuosien kanssa, niin että on saatu ajanjaksot 1921—1931, 1932—1939 ja 1940—1944. Tästä jaotuksesta on kuitenkin täytynyt erinäisissä tapauksissa poiketa.

Kuntien luonnon- ja väestöolot.

Sijainti ja pinnanmuodostus. Muuruvesi, Nilsii ja Vieremä ovat Pohjois-Savossa, kaksi ensiksi mainittua Nilsiiän reitin varrella, Vieremä taas Iisalmen reitin latvavesien ympärillä. Tuusniemi sijaitsee Keski-Savon itärajalla, Juojärven länsirannalla, ollen se kuitenkin Muuruveden naapuripiitäjä. Lähimpänä kaupunkina on Vieremällä Iisalmi, muilla Kuopio. Yhteydet näihin keskuksiin ovat kokonaan maantielikenteen tai jäättömänä vuodenaikana myös laivaliikenteen varassa, sillä rautatietä ei ko. kuntien alueella käytännöllisesti katsoen ole, kun Iisalmen—Kontiomäen rata kulkee vain pari kilometriä Vieremän alueella.

Prof. J. G. Granön laatimassa maantieteellisessä aluejaotuksessa luetaan kaikki mainitut kunnat kuuluviksi Järvi-Suomeen, Nilsii ja Vieremä Kaavin-Vieremän vuoriseltuun, Muuruvesi ja Tuusniemi taas Kuopion mäkiseutuun.¹

Kuten näistä seutujen nimistäkin jo voi päätellä, pinnanmuodostus on ko. kunnissa hyvin vaihtelevaa, sellaista, mitä

yleensä pidetään Savon luonnolle tyypillisenä. Kukkulat ja harjanteet, laaksot ja notkot vaihtelevat alituisesti keskenään, joten tasaisia pintoja on verraten vähän. Maisemien kauneutta lisää järvien runsaus. Etenkin Muuruvesi on kauttaaltaan vesien pirstomaa seutua.

Kallioperää peittävästä maalajeista on yleisin murtokivi- eli moreenisora, joka kokoomukseltaan on hyvin erilaista. Se sisältää milloin pääasiallisesti suuria kiviä, milloin karkeata ja hienoa soraa, milloin hiekkaa ja lietehiukkasia. Moreenisoran ohella tavataan myös vierinkivisoraa, joka esiintyy paikoitellen korkeinkin harjuina. Näiden ympärillä leviää laajoja mäntyä kasvavia kangasmaita, mutta toisaalta on harjujen välisiin laaksoihin syntynyt monin paikoin myös turvekerrostumia. Etenkin Nilsiänsä koillisosa on miltei yhtäjaksoisen suoverkoston halkoma. Muista maalajeista on vielä mainittava savi, joka leveämpinä tai kapeampina vöinä leviää vesistöjen rantamilla etenkin Muuruveden keskusreitin varrella, Tuusniemen luoteisosissa sekä Vieremän eteläosassa.²

A s u t u s. Keskimääräisen väentihedden ollessa v. 1940 Kuopion läänin maaseudulla 9,4 henkeä neliökilometriä kohden se oli Vieremällä vain 7,0 henkeä. Muut ko. kunnat sensijaan olivat läänin keskiarvon yläpuolella, sillä vastaava luku oli Tuusniemellä 10,6, Nilsiässä 12,2 ja Muuruvedellä 13,8 henkeä³. Nämä luvut kykenevät kuitenkin antamaan vain heikon kuvan asutuksen todellisesta ryhmittymisestä. Yleensä asutus on keskittynyt vesistöjen rantamille, missä viljavat savikot tarjoavat maanviljelykselle parhaat edellytykset, kun taas laajat metsäseudut niiden ympärillä voivat olla kokonaan asumattomia. Niinpä Vieremä jakaantuu kahteen toisistaan melkoisesti poikkeavaan osaan: eteläosaan, jossa maanlaatuna laajalti on hedelmällinen savi ja joka senvuoksi on sangen taajaan asuttua, sekä väestöstä köyhään pohjoisosaan, joka paikoittain on erämaan kaltaista aluetta. Nilsiänsä autioimmat seudut ovat sen soista rikkaat koillisosat, jotka ovat vielä miltei alkuperäisessä luonnontilassa, ja muuallakin kunnassa taloryhmät ja viljelysmaat muodostavat useimmiten vain pieniä erillisiä »keitaita» laajojen,

harvaan asuttujen metsämaiden keskellä. Tuusniemellä on kilometrimääräisiä autioita seutuja ainoastaan pohjoisosassa, Kaa-
vinjärven lounaispuolella, kun taas asutus muualla on levinnyt
verraten tasaisesti yli pitäjän. Muuruvedellä ei ole varsinaisia
asumattomia sydänmaita lainkaan, mutta täälläkin asutus osoit-
taa ilmeistä pyrkimystä keskittyä määrättyihin kohtiin, etenkin
vesistöjen rantamille.²

V ä e s t ö n k e h i t y s. Virallisen tilaston mukaan Muuru-
veden, Nilsiä, Tuusniemen ja Vieremän yhteinen väkiluku on
tutkimuksemme kohteena olevana aikana vähentynyt kaikkiaan
yli 2000 hengellä. Tämä johtuu kuitenkin suurelta osalta seu-
rakuntien välisistä aluejärjestelyistä, jotka näille kunnille ovat
yleensä merkinneet väestönmenetystä. Mutta vaikka jätäm-
mekin nämä tappiot huomioon ottamatta, voimme silti todeta
Muuruveden väkiluvun vv. 1921—1944 pienentyneen 404 hen-
gellä, kun taas lisäys on Tuusniemellä ollut 20, Vieremällä 440
ja Nilsiässä 636 henkeä. Tulos ei siis ole kehuttava, kun ottaa
huomioon, että kysymyksessä on neljännesvuosisadan pituinen
ajanjakso ja alaltaan sekä asukasluvultaan melko suuret kun-
nat. Nilsiä, väkiluku oli vuoden 1944 päättyessä 8459, Tuus-
niemen 6744, Vieremän 6635 ja Muuruveden 4174 henkeä.⁴

Väkiluvun heikkoon tai takaperoiseen kehitykseen näissä
kunnissa ei kuitenkaan ole ollut syynä syntyneisyyden taikka
syntyneiden enemmyyden pienuus, kuten monissa muissa
osissa maamme on asian laita. Kuopion läänissä väestön he-
delmällisyys on tunnetusti suurempi kuin muualla maassamme
Oulun—Lapin lääninä lukuun ottamatta, ja ko. kunnissa se on
vielä läänin keskiarvonkin yläpuolella, paitsi Tuusniemen kun-
nassa, joka sekin silti ylittää koko maan keskiarvon, kuten tau-
lukko 1 osoittaa.

Koska syynä väestönkehityksen heikkouteen ei ole lunnolli-
nen väenlisäys, vian täytyy olla toisessa asiaan vaikuttavassa
tekijässä muuttoliikkeessä. Kuten taulukosta 2 voidaan havai-
ta, ko. kuntien yhteinen muuttotappio on vv. 1921—1944 ollut
5495 henkeä, mistä 1310 henkeä tulee Muuruveden, 1807 Nil-
siä, 1148 Tuusniemen ja 1230 Vieremän osalle. Selvemman

Taulukko 1. Syntyneisyys ja syntyneiden enemmitys keski-
vähäluvun 1000 henkeä kohden vv. 1921—1940.

Alue	Syntyneisyys		Syntyneiden enemmitys	
	1921—1930	1931—1940	1921—1930	1931—1940
Muuruvesi	26,4	22,9	11,4	7,6
Nilsinä	29,3	24,3	13,6	10,2
Tuusniemi	25,4	21,8	10,2	6,5
Vieremä	28,7	24,9	13,8	10,6
Kuopion lääni ..	26,0	22,4	11,0	7,8
Koko maa	22,2	18,6	8,1	5,2

Taulukko 2. Muuruveden, Nilsin, Tuusniemen ja Vieremän
kuntien muuttoliike vv. 1921—1944.⁵

Ajanjakso ja kunta	Kuntaan muut- taneet			Kunnasta muut- taneet			Muuttovoitto (+) tai tappio (-)		
	Miesp.	Naisp.	Yht.	Miesp.	Naisp.	Yht.	Miesp.	Naisp.	Yht.
1921—1931:									
Muuruvesi	535	801	1336	832	1187	2019	-297	-386	-683
Nilsinä	622	932	1554	1131	1547	2678	-509	-615	-1124
Tuusniemi	470	611	1081	855	1042	1897	-385	-431	-816
Vieremä	426	639	1065	696	1005	1701	-270	-366	-636
Yhteensä	2053	2983	5036	3514	4781	8295	-1461	-1798	-3259
1932—1939:									
Muuruvesi	302	578	880	558	845	1403	-256	-267	-523
Nilsinä	611	961	1572	848	1319	2167	-237	-358	-595
Tuusniemi	523	672	1195	648	882	1530	-125	-210	-335
Vieremä	389	575	964	588	885	1473	-199	-310	-509
Yhteensä	1825	2786	4611	2642	3931	6573	-817	-1145	-1962
1940—1944:									
Muuruvesi	149	338	487	219	372	591	-70	-34	-104
Nilsinä	325	588	913	374	627	1001	-49	-39	-88
Tuusniemi	262	453	715	270	442	712	-8	+11	+3
Vieremä	225	422	647	258	474	732	-33	-52	-85
Yhteensä	961	1801	2762	1121	1915	3036	-160	-114	-274

Taulukko 3. Kuntien muuttotappio %:na syntyneiden enemmyydestä vv. 1921—1944.

Ajanjakso	Muuruvesi	Nilsinä	Tuusniemi	Vieremä	Yhteensä
1921—1931	115	91	105	66	91
1932—1939	172	81	81	85	96
1940—1944	135	39	—	56	49
1921—1944	134	82	88	72	89

Taulukko 4. Muuttaneiden luku keskväkiluvun 1000 henkeä kohden vv. 1921—1944.

Kunta	1921—1931		1932—1939		1940—1944	
	Kuntaan muuttaneita	Kunnasta muuttaneita	Kuntaan muuttaneita	Kunnasta muuttaneita	Muuttovoitto (+) tai -tappio (-)	Muuttovoitto (+) tai -tappio (-)
Muuruvesi	25,2	38,1	22,1	39,8	— 14,8	23,3
Nilsinä	17,0	29,3	23,8	32,7	— 8,9	21,7
Tuusniemi	13,8	24,2	22,0	28,2	— 6,2	21,4
Vieremä	15,2	24,2	18,6	28,4	— 9,8	19,9
Yhteensä	17,2	28,3	22,2	31,7	— 9,5	21,4

kuvan niistä menetyksistä, mitä muuttoliike on eri kunnille tuottanut, antaa taulukko 3, jossa kunkin kunnan muuttotappioita on verrattu niiden luonnolliseen väenlisäykseen.

Muuruveden muuttotappio on jatkuvasti ollut sen luonnollista väenlisäystä suurempi. Tässä suhteessa se merkittävällä tavalla poikkeaa muista ko. kunnista, joissa syntyneiden enemmisyys ainoastaan Tuusniemellä vv. 1921—1931 jää muuttotappiota pienemmäksi. Tutkimuksemme kohteena olevana aikana Tuusniemi on muuttotappion muodossa menettänyt luonnollisesta väestölisäyksestään lähes 9/10, Nilsinä yli 4/5 ja Vieremä lähes 3/4, kun taas Muuruvesi on menettänyt sen kokonaan sekä lisäksi vielä 404 henkeä. Kuntien yhteinen keskimääräinen tappio on ollut noin 9/10 syntyneiden enemmyydestä.

Väestön liikkuvuus. Muuttoliikkeen vilkkauten osoittamiseksi on taulukossa 4 virallisen väestömuutostilaston pohjalla esitetty, suuriko muuttaneiden luku eri ajanjaksoina on ollut kuntien keskiväkiluvun 1000 henkeä kohden. Aluejärjestelyjen yhteydessä seurakunnasta toiseen siirretyt on jätetty huomioon ottamatta.

Verratessamme kunnasta muuton vilkkautta vuosina 1921—1931 ja 1932—1939, voimme todeta sen kaikissa kunnissa jälkimmäisenä ajanjaksona lisääntyneen. Muuruvedellä, joka edellisenä kautena oli tässä suhteessa tuntuvasti edellä muista, lisäys kuitenkin jäi melko vähäiseksi. Myöskin kuntaan muutto lisääntyy vv. 1932—1939 aikaisempiin vuosiin verrattuna muissa kunnissa paitsi Muuruvedellä, jossa se alenee. Vieremällä samoin kuin Muuruvedelläkin muuttotappio jälkimmäisenä ajanjaksona suurenee, kun se taas Nilsissä ja Tuusniemellä pienenee. Mitä sotavuosien 1940—1944 lukuihin tulee, niille on ominaista suhteellisen vähäinen kunnasta ja suhteellisen runsas kuntaan muutto, mistä johtuen muuttotappiokin jää alhaiseksi, muuttuupa se Tuusniemen osalta vähäiseksi muuttovoitoksikin.

Kuntien keskinäinen vertailu osoittaa Muuruveden monessa suhteessa poikkeavan muista kolmesta. Kunnasta muuton suuruuden puolesta se on aina ollut muista tuntuvasti edellä, samoin kuntaan muuttoonkin nähden, jos jätämme vuodet 1932—1939 lukuun ottamatta. Muuruvesi on siis suuremmassa määrässä kuin muut kunnat ollut eräänlaisena väestön kauttakulkupaikana. Mutta tämä muuttovirta on samalla vienyt mennessään huomattavat määrät Muuruveden kantaväestöäkin. Muuttotappion suuruuteen nähden se on aina ollut ensi tilalla, ja etenkin vv. 1932—1944 se on tässä suhteessa tuntuvasti edellä muita kuntia. Vuosina 1932—1939 Muuruvesi menetti muuttoliikkeen takia vuosittain keskimäärin 1,5 % väestöstään kuntien yhteisen keskimääräisen tappion ollessa noin 1,0 %. Ajanjaksona 1921—1931 vastaavat luvut olivat 1,3 ja 1,1 %.

Muuttaneiden sukupuoli. Muuttoliikettä koskevissa tutkimuksissa on yleensä tehty se havainto, että naiset muodostavat muuttaneiden enemmistön.⁶ Nyt kysymyksessä olevat kunnat eivät tässä suhteessa ole minään poikkeuksena, kuten taulukosta 5 voidaan todeta.

Taulukko 5. Mies- ja naispuoliset muuttajat keskväkilukunsa 1000 henkeä kohden vv. 1921—1944.

Kunta	1921—1931			1932—1939			1940—1944		
	Kuntaan muuttaneet	Kunnasta muuttaneet	Muuttovoitto (+) tai -tappio (—)	Kuntaan muuttaneet	Kunnasta muuttaneet	Muuttovoitto (+) tai -tappio (—)	Kuntaan muuttaneet	Kunnasta muuttaneet	Muuttovoitto (+) tai -tappio (—)
Miespuoliset:									
Muuruvesi	19,9	30,9	— 14,0	16,7	30,8	— 14,1	14,2	20,9	— 6,7
Nilsinä	13,4	24,4	— 11,0	17,9	24,8	— 6,9	15,1	17,4	— 2,3
Tuusniemi	11,7	21,3	— 9,6	18,4	22,8	— 4,4	9,8	10,1	— 0,3
Vieremä	12,0	19,6	— 7,6	14,4	21,8	— 7,4	13,3	15,3	— 2,0
Yhteensä	13,8	23,6	— 9,8	16,9	24,5	— 7,6	14,5	16,9	— 2,4
Naispuoliset:									
Muuruvesi	30,8	45,6	— 14,8	33,7	49,3	— 15,6	32,4	35,6	— 3,2
Nilsinä	20,7	34,3	— 13,7	30,1	41,3	— 11,2	28,7	30,6	— 1,9
Tuusniemi	16,0	27,2	— 11,2	25,9	34,0	— 8,1	28,2	27,6	+ 0,6
Vieremä	18,5	29,1	— 10,6	23,2	35,7	— 12,5	26,9	30,2	— 3,3
Yhteensä	20,7	33,2	— 12,5	27,9	39,4	— 11,5	28,7	30,6	— 1,8

Miesten ja naisten suhdelukujen vertailu osoittaa, että kolme rauhan vuosina poikkeuksetta olivat suuremmat naisten kuin miesten osalta, vieläpä hyvin tuntuvastikin. Niinpä naisten kuntaan muutto oli vv. 1932—1939 Muuruvedellä yli kaksi kertaa niin suuri kuin miesten. Vielä ylivoimaisempi naisten luku oli vuosina 1940—1944, jolloin parhaassa työkykyisessä iässä olevat miehiset ikäluokat sotapalveluksen tai työvelvollisuuden johdosta olivat suurelta osalta estyneet muuttoliikkeeseen osallistumasta. Muuttotappio sensijaan oli näinä vuosina

miesten osalta suhteellisesti suurempi kuin naisten, Vieremän kuntaa lukuun ottamatta.

Verratessamme toisiinsa ajanjaksoja 1921—1931 ja 1932—1939 voimme todeta, että kunnasta muutto on jälkimmäisenä kautena lisääntynyt miesten osalta varsin vähän, onpa se Muuruvedellä vähän pienentynytkin. Naisten osalta lisäys sensijaan on tuntuvampi sekä kunnasta että kuntaan muuttoon nähden. Heidän muuttotappionsa alenee jonkin verran, ei kuitenkaan samassa määrässä kuin miesten.

Kuntien keskinäinen vertailu osoittaa jälleen, miten suuresti Muuruvesi muuttoliikkeensä puolesta eroaa muista kunnista. Sen suhdeluvut ovat sekä miesten että naisten osalta suurimmat, olipa sitten kysymyksessä kuntaan tai kunnasta muutto taikka muuttotappio. Rauhan vuosina oli ainoana poikkeuksena se, että miesten kuntaan muutto oli vv. 1932—1939 Muuruvedellä pienempi kuin kunnissa keskimäärin, jota paitsi Nilsiä pääsi miesten suhteellisessa muuttotappiossa vv. 1921—1931 samaan tulokseen kuin Muuruvesikin. Vieremä, jonka suhteellinen muuttotappio ensimmäisenä ajanjaksona oli alhaisin, nousi vv. 1932—1939 tässä suhteessa toiseksi ja sivuutti naisten muuttotappion suuruudessa vv. 1940—1944 Muuruvedenkin. Merkille pantavan korkea Muuruveden muuttotappio sekä miesten että naisten osalta oli vv. 1932—1939 ja samoin miesten osalta 1940—1944.

Kun naisten muuttotappio normaalisisä aikoina on poikkeuksetta ollut suurempi kuin miesten, naisten osuus koko väestöstä on jatkuvasti alentunut. Vuonna 1920 he muodostivat 49,5 % kuntien yhteisestä väkiluvusta, mutta v. 1931 vastaava luku oli 48,4 ja v. 1939 vain 47,8 %. Sotavuosien ansiosta heidän osuutensa väestöstä kuitenkin vuoden 1944 päättyessä jälleen nousi 48,9 %:iin.

Yleisenä toteamuksena edellä esitetystä voimme siis sanoa, että naisten liikkuvuus rauhan vuosina oli suurempi kuin miesten ja että se oli jatkuvasti nousemassa.

Muuton määrän pää. Käydessämme nyt lähemmin selvittämään sitä muuttoliikettä, joka ko. kunnissa on suuntautunut muualle Suomeen, tutkimuksen pohjana on etupäässä

Väestöliiton toimesta kerätty seikkaperäisempi aineisto, jonka luvut vähän poikkeavat virallisen tilaston luvuista, kuten edellä on jo mainittu. Ko. kunnista muuttaneet eivät tietenkään ole kaikki niissä syntyneitä, vaan melkoinen osa heistä on väkeä, joka ahkeraan siirtyy talosta tai kunnasta toiseen. Monet heistä voivat tulla saman seurakunnan muuttaneiden luetteloon useampaankin kertaan lyhyemmin tai pitemmin väliajoin. Muutto liikkeen kaikinpuolisen selvittelyn kannalta olisi ollut eduksi hankkia henkilötiedot kunnasta muuttaneiden ohella myöskin kuntaan muuttaneista, mutta tälle seikalle ei tutkimusta suunniteltaessa osattu antaa tarpeeksi suurta merkitystä.

Sen paikkakunnan mukaan, jolle muutto on tapahtunut, kunnasta muuttaneet on taulukossa 6 jaettu kolmeen ryhmään, nim. kaupunkeihin, naapurikuntiin ja muihin maalaiskuntiin muuttaneisiin. Tiedot on esitetty kuntien yhteislukuina sekä erikseen rauhan ja sodan ajalta.

Taulukko 6. Muuttaneiden jakaantuminen määräpaikkansa perusteella eri kuntaryhmien kesken vv. 1921—1939 ja 1940—1944.

Muuton määränpää	1921—1939			1940—1944		
	Miespuoliset	Naispuoliset	Yhteensä	Miespuoliset	Naispuoliset	Yhteensä
	%	%	%	%	%	%
Kaupunki	25,6	28,3	27,2	22,0	24,1	23,3
Naapurikunta	38,5	36,7	37,4	35,3	31,9	33,1
Muu maalaiskunta	35,9	35,0	35,4	42,7	44,0	43,6
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Rauhan vuosina yli neljäsosa kunnasta muuttaneista siirtyi kaupunkeihin. Muut kolme neljäsosaa jakaantuivat melko ta- san naapurikuntien ja muiden maalaiskuntien kesken ensiksi mainittujen kuitenkin saadessa vähäisen enemmistön. Sota-

vuosina kaupunkeihin muuttaneiden osuus supistuu 23 %:iin ja naapurikuntiinkin muuttaneiden määrä pienenee vajaa kolmannekseen, kun taas muihin maalaiskuntiin muutto tulee suhteellisesti entistä paljon vilkkaammaksi. Tähän suunnanmuutokseen ovat epäilemättä vaikuttaneet toisaalta kaupunkien sodanaikaiset ilmapommitukset ja niissä vallinnut elintarvike- ja asuntopula, toisaalta sotavuosina ilmennyt ankara työvoiman tarve, joka maataloudessa oli suuremmassa mitassa kuin esim. teollisuudessa koetettava tyydyttää vapaaehtoista tietä ilman työviranomaisten apua.

Monissa ulkomailla suoritetuissa tutkimuksissa on todettu, että naisten osuus muuttoliikkeestä säännöllisesti vähenee muuttomatkan pidentyessä⁷. Toisin on kuitenkin ollut asian laita tutkimuksemme kohteena olevissa kunnissa. Sekä sodan että rauhan vuosina on naapurikuntiin muuttaneiden naisten osuus ollut pienempi kuin miesten, kun taas naiset kaupunkeihin muuttaneiden joukossa ovat olleet edustettuina suhteellisesti runsaammin, samoin vv. 1940—1944 myös etäisempiin maalaiskuntiin muuttaneiden ryhmässä.

Taulukko 7. Yksityisistä kunnista muuttaneiden jakaantuminen eri kuntaryhmien kesken vv. 1921—1939.

Muuton määränpää	Muurnvesi			Nilsjä			Tuusniemi			Vieremä		
	Mp.	Np.	Yht.	Mp.	Np.	Yht.	Mp.	Np.	Yht.	Mp.	Np.	Yht.
Kaupunki	26,1	25,6	25,8	28,3	30,4	29,5	26,3	28,3	27,4	20,3	28,0	24,9
Naapurikunta	39,0	40,0	39,6	32,2	30,8	31,4	41,2	37,8	39,2	44,7	41,1	42,6
Muu maalaiskunta	34,9	34,4	34,6	39,5	38,8	39,1	32,5	33,9	33,4	35,0	30,9	32,5
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yksityisten kuntien muutonumerot eroavat jossakin määrin toisistaan, kuten taulukko 7 osoittaa. Naapurikuntiin muutto on Nilsjästä ollut suhteellisesti paljon pienempää kuin muista kunnista, kun taas muihin maalaiskuntiin sekä kaupunkeihin muut-

to on ollut sieltä vilkkainta. Suhteellisesti vähäisintä kaupunkeihin muutto on ollut Muuruvedeltä ja Vieremältä, mutta naapurikuntiin muuttoon nähden ne ovat olleet ensi tiloilla.

Muuruveden muista poikkeava luonne ilmenee jälleen siinä, että naapurikuntiin muutto sieltä on naisten osalta ollut suurempi ja kaupunkeihin muutto pienempi kuin miesten osalta, siis päinvastoin kuin muissa kunnissa on asian laita. Tämä johtuu ainakin osaksi siitä vetovoimasta, mikä Juankosken tehdaspaikkakunnalla näyttää olleen naispuolisiin muuttajiin. Juankoski, joka aikaisemmin kuului erityisenä tehdasseurakuntana Muuruveden yhteyteen, muodostettiin itsenäiseksi seurakunnaksi v. 1923. Jos jätämme tästä aiheutuneissa aluejärjestelyissä seurakunnasta toiseen siirretyt huomioon ottamatta, Muuruvedeltä muutti Juankoskelle vv. 1921—1939 kaikkiaan 262 henkeä, joista 148 eli 56 % oli naisia.

Siirtyessämme sitten tarkastelemaan miten kaupunkeihin siirtyneet ovat jakaantuneet eri kaupunkien kesken (taulukko 8), voimme ensinnäkin panna merkille, että rauhan vuosina heistä tuli lähes kolme viidesosaa oman läänin kaupunkien, vajaa viidennes Helsingin ja runsas viidennes muiden kaupunkien osalle. Sotavuosina viimeksi mainitun kaupunkiryhmän osuus pieneni molempien muiden hyväksi siten, että kaupunkeihin muutto tällöin entistä tarkemmin jakaantui eri ryhmien kesken mainittujen murto-osien mukaisesti.

Taulukko 8. Kunnasta muuttaneiden jakaantuminen eri kaupunkien kesken vv. 1921—1939 ja 1940—1944.

Muuton määränpää	1921—1939			1940—1944		
	Miesp. %	Naisp. %	Yhteensä %	Miesp. %	Naisp. %	Yhteensä %
Jokin Kuopion läänin kaupunki	61,8	55,5	57,9	62,1	60,4	61,0
Helsinki	13,3	22,0	18,6	16,9	20,8	19,4
Muu kaupunki	24,9	22,5	23,5	21,0	18,8	19,6
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Taulukko 8 vahvistaa toisaalta sen edellä esitetyn toteamuk-
sen, että muuton pituudella ei ole enää — ei ainakaan nyt ky-
symyksessä olevissa kunnissa — naisten muuttoliikkeelle sa-
maa merkitystä kuin mahdollisesti aikaisemmin. Tämä ilmenee
mm. siinä, että kaupunkeihin muuttaneista naisista tulee Hel-
singin osalle tuntuvasti suurempi prosenttimäärä kuin vastaa-
vista miehistä. Rauhan vuosina kaupunkeihin muuttavista
naisista suunnilleen joka viides suuntasi matkansa pääkaupun-
kiin, miehistä vain joka kahdeksas. Oman läänin kaupunkei-
hin naiset sensijaan tunsivat paljon vähäisempää vetoa kuin
miehet, mutta maan muihin kaupunkeihin nähden ero ei ollut
yhtä suuri.

Rauhan ajan kaupunkiin muuttoa on seikkaperäisemmin tar-
kasteltu taulukossa 9 kunkin kunnan osalta erikseen.

*Taulukko 9. Yksityisistä kunnista muuttaneiden jakaantuminen
eri kaupunkien kesken vv. 1921—1939.*

Muuton määränpää	Muuruvesi			Nilsia			Tuusniemi			Vieremä		
	Mp.	Np.	Yht.	Mp.	Np.	Yht.	Mp.	Np.	Yht.	Mp.	Np.	Yht.
Jokin Kuopion lään. kaupunki	62,7	60,4	61,4	61,0	56,2	58,1	66,7	55,7	60,2	55,2	49,2	51,2
Helsinki	14,8	17,9	16,6	12,5	25,0	20,1	14,5	25,5	21,0	11,1	17,4	15,3
Muu kaupunki	22,5	21,7	22,0	26,5	18,8	21,8	18,8	18,8	18,8	33,7	33,4	33,5
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Oman läänin kaupunkeihin suuntautuneesta muuttoliikkees-
tä on — vaikka se ei ilmene edellä esitetystä luvuista — yli-
voimaisesti suurin osa kulkenut lähimpään kaupunkiin, jona
Vieremään nähden on Iisalmi ja muiden kolmen kunnan koh-
dalta Kuopio. Mikäli kysymyksessä on muutto johonkin toi-
seen läänin kaupungeista, vieremäläiset valitsevat useimmiten
Kuopion ja muiden kuntien asukkaat Iisalmen, kun taas muutot
läänin kolmanteen kaupunkiin Joensuuhun ovat näistä kun-
nista verraten harvinaisia.

Merkille pantavaa muuten on, että oman läänin kaupunkeihin muutto on Vieremältä ollut tuntuvasti pienempi kuin muista ko. kunnista, kun taas maan muihin kaupunkeihin (Helsinkiä lukuun ottamatta) sieltä on muutettu erittäin vilkkaasti. Tämä johtuu lähinnä siitä, että Vieremältä ei ole pitkä matka myöskään Oulun läänin puolella sijaitsevaan Kajaanin kaupunkiin, joka siten esiintyy Iisalmen pahimpana kilpailijana. Kaikkiaan muutti Vieremältä vv. 1921—1944 Iisalmeen 393 ja Kajaaniin 132 henkeä.

Helsinkiin muutto on ollut vilkkainta Tuusniemeltä ja Nilsiästä, kun taas Muuruvesi ja Vieremä jäivät tässä suhteessa melkoisesti jälkeen niistä. Mitä maan muihin kaupunkeihin tulee, niistä ovat ko. kuntien asukkaita ennen kaikkea vetäneet puoleensa Viipuri, Kotka, Lahti ja Tampere. Muuruvedeltä on muutettu myös melkoisesti Jyväskylään ja Raumalle, Nilsiästä Jyväskylään, Savonlinnaan ja Sortavalaan ja Vieremältä Kajaanin ohella Vaasaan. Karjalan joutuminen sotatoimialueeksi syksyllä 1939 ja seuraavana vuonna tapahtunut Viipurin, Käkisalmen ja Sortavalan luovutus Neuvostoliitolle ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, että Kuopion läänin kaupunkien ja Helsingin osuus muuttoliikkeestä vv. 1940—1944 kasvaa sodanedellisiin vuosiin verrattuna.

Muuttaneiden ikä. Taulukko 10 esittää kaupunkeihin muuttaneiden ikäryhmittymisen ja taulukko 11 heidän suhteellisen jakaantumisensa eri ikäryhmien kesken. Viimeksimainittuun taulukkoon on otettu vastaavat prosenttiluvut myöskin maalaiskuntiin muuttaneiden osalta. Niitä laskettaessa on Muuruvedeltä vv. 1921—1930 ja Tuusniemeltä vv. 1921—1939 maalaiskuntiin muuttaneet jätetty huomioon ottamatta, kun näiden ikää koskevat tiedot ovat puutteellisia.

Kaupunkeihin muuttaneiden miesten absoluuttinen luku on rauhan vuosina ollut naisten vastaavaa lukua alhaisempi kaikissa muissa ikäluokissa paitsi 30—34-vuotiaitten ryhmässä, jossa kumpikin luku on suunnilleen yhtä suuri, ja 35—39-vuotiaitten ryhmässä, jossa miehiä on enemmän. Sotavuosina mies-

ten enemmyyttä esiintyy kaikkiaan kolmessa keskisessä ikäryhmässä, nim. 30—49-vuotiaitten luokissa. Viittätoista vuotta nuoremmista naispuoliset muodostavat vain vähäisen enemmistön, mutta 15—19-vuotiaitten ryhmässä heitä on jo rauhan vuosina suunnilleen neljä kertaa niin paljon kuin miehiä. Sitä vanhemmissa ikäluokissa heidän ylivoimaisuutensa heikkenee noustakseen sitten taas 40. ikävuodesta lähtien.

Taulukko 10. Kaupunkeihin vv. 1921—1944 muuttaneiden ikäryhmitys.

Ikäryhmä	Muuttaneiden luku					
	1921—1939			1940—1944		
	Mp.	Np.	Yht.	Mp.	Np.	Yht.
0—14 v.	333	353	686	48	51	99
15—19 v.	138	532	670	32	134	166
20—24 v.	299	695	994	40	142	182
25—29 v.	354	383	737	50	60	110
30—34 v.	170	171	341	30	28	58
35—39 v.	108	97	205	15	13	28
40—49 v.	80	106	186	20	14	34
yli 49 v.	48	98	146	8	13	21
Ikä tuntematon ..	8	4	12	—	2	2
Yhteensä	1538	2439	3977	243	457	700

Kaikista kaupunkeihin muuttaneista oli rauhan vuosina 25 %, sotavuosina 26 % 20—24-vuotiaita. Tämä ikäryhmä muodostaa eräänlaisen huipun, josta käsin ko. prosenttiluku rauhan vuosina säännöllisesti alenee sekä nuorempiin että vanhempiin ikäluokkiin siirryttäessä. Kaikkein nuorimman ikäryhmän suhdeluku tosin on vähän suurempi kuin 15—19-vuotiaitten, mutta edelliseen kuuluukin kaikkiaan 14 ja jälkimmäiseen vain 5 vuosiluokkaa.

Ko. suhdeluvut poikkeavat kuitenkin miesten ja naisten osalta tuntuvasti toisistaan. Tavallisin muuttoikä on naisilla 20—24, miehillä 25—29 vuotta, mutta paljon niistä jälkeen eivät jää lähinnä nuoremmat ikäryhmätkään. Erityisesti on panta-

va merkille, miten nuorina tytöt jo jättävät kotinsa ja lähtevät maailmalle. Naispuolisista kaupunkeihin muuttajista oli rauhan vuosina 21,8 % ja sotavuosina peräti 29,3 % 15—19-vuotiaita, miespuolisista vastaavasti vain 9,0—13,2 %. Se seikka, että kaupunkeihin muuttaneista 15—19-vuotiaista noin neljä viidesosaa on tyttöjä ja vain yksi viidesosa poikia, osoittaa suurimman osan tytöistä siirtyvän kaupunkiin yksin ilman vanhempiensa tukea ja valvontaa. Kaupunkeihin muuttaneissa perheissä näet on ollut suunnilleen yhtä paljon poikia kuin tyttöjäkin, kuten taulukosta 13 voidaan todeta.

Taulukko 11. Eri ikäluokkien prosentuaalinen osuus muuttaneiden kokonaismäärästä vv. 1921—1944.

Ikäryhmä	Kaupunkeihin muuttaneet						Maalaiskuntiin muuttaneet					
	1921—1939			1940—1944			1921—1939			1940—1944		
	Mp.	Np.	Yht.	Mp.	Np.	Yht.	Mp.	Np.	Yht.	Mp.	Np.	Yht.
0—14 v.	21,7	14,5	17,2	19,8	11,2	14,1	31,6	21,0	25,4	31,1	19,9	24,1
15—19 "	9,0	21,8	16,8	13,2	29,3	23,7	7,3	11,7	9,9	7,2	14,2	11,6
20—24 "	19,4	28,5	25,0	16,5	31,1	26,0	11,0	25,2	19,3	7,5	24,0	17,8
25—29 "	23,0	15,7	18,5	20,6	13,2	15,7	18,2	17,4	17,7	15,8	15,7	15,7
30—34 "	11,1	7,0	8,6	12,3	6,1	8,3	13,6	9,3	11,0	12,5	9,3	10,5
35—39 "	7,0	4,0	5,2	6,2	2,8	4,0	6,1	5,2	5,6	8,5	5,1	6,4
40—49 "	5,2	4,3	4,7	8,2	3,1	4,9	7,2	5,1	6,0	9,6	5,8	7,3
Yli 49 "	3,1	4,0	3,7	3,2	2,8	3,0	4,8	5,1	5,0	7,5	5,6	6,3
Ikä tuntematon	0,5	0,2	0,3	—	0,4	0,3	0,2	—	0,1	0,3	0,4	0,3
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Taulukon 11 suhdeluvut vahvistavat osaltaan sen yleisesti vallitsevan käsityksen, että nuorisolla on muuttoliikkeessä hallitseva asema. Rauhan vuosina oli ko. kunnista kaupunkeihin muuttaneista miespuolisista yli puolet (53,5 %) 20—34-vuotiaita, naispuolisista taas suunnilleen kaksi kolmasosaa (66 %) 15—29-vuotiaita. Sotavuosina nuorten miesten osuus supistui 49,4 %:iin, kun taas naisten vastaava luku nousi 73,6 %:iin. Mainittakoon vielä, että ko. ikäluokat muodostavat vain noin nel-

jännän osan (25,4—27,2 %) kuntien koko mies-, vastaavasti naispuolisesta väestöstä.

Samat piirteet, jotka edellä on esitetty tunnusomaisiksi kaupunkiin muuttaneiden ikäryhmitykselle, on todettavissa myös maalaiskuntiin muuttaneissa, joskin jonkin verran heikompiina. Tavallisin muuttoikä tässäkin tapauksessa on — jos jätämme lapset huomioon ottamatta — miehillä 25—29 vuotta ja naisilla 20—24 vuotta, mutta toisella tilalla ovat näitä lähinnä vanhimmat viisivuotisryhmät, ei siis lähinnä nuorimmat, kuten asian laita oli kaupunkeihin muuttaneisiin nähden. Maalaiskuntiin muuttaneista miehistä kuului 20—34-vuotiaisiin rauhan aikana 42,8 ja sotavuosina 35,8 %, ja 15—29-vuotiaitten naisten osalta vastaavat luvut olivat 54,3 ja 53,9 %, kaikki luvut siis tuntuvasti alhaisemmat kuin kaupunkiin muuton ollessa kysymyksessä. Maalaiskuntiin muuttaneet ovat niin muodoin suuremmassa määrässä kuin kaupunkiin muuttaneet vanhempaa väkeä taikka alakäisiä.

Perhesuhteet. Muuttoliikkeen voimakkuutta arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota myös siihen, missä määrin toiselle paikkakunnalle siirtyvät muuttavat yksinään, missä määrin taas perheen muiden jäsenten mukana. Yksinäiset henkilöt samoin kuin perheiden päämiehetkin muodostavat muuttoliikkeen varsinaisen aktiivisen aineksen, kun taas muut seuraavat mukana passiivisesti. Mitä enemmän ensiksi mainittuja muuttovirtaan liittyy, sitä suuremman tehon se saa.

Taulukossa 12 on Muuruveden, Nilsiä, Tuusniemen ja Vierejän kunnista muuttaneet jaettu yksinään muuttaneisiin ja perheen muiden jäsenten kanssa muuttaneisiin, joista viimeksi mainittuja tässä lyhyiden vuoksi nimitetään perheessä muuttaneiksi. Perhemuuton on katsottu olevan kysymyksessä myös silloin, kun avioton äiti muuttaa lapsineen, olipa näitä sitten yksi tai useampia. Yksinmuutoiksi taas on laskettu tapaukset, jolloin täysikasvuiset sisarukset yhdessä lähtevät kotikunnastaan, siirtyivätpä he sitten samalle paikkakunnalle tai eri ta-
hoille.

Taulukko 12. Yksinään ja perheessä muuttaneiden prosentuaalinen osuus muuttaneiden kokonaismäärästä vv. 1921—1944.

Muuton määränpää	1921—1939		1940—1944	
	Yksin muutta- neita	Perheessä muutta- neita	Yksin muutta- neita	Perheessä muutta- neita
Kuopion läänin kaupungit	56,4	43,6	56,9	43,1
Helsinki	83,5	16,5	83,1	16,9
Muut kaupungit	55,2	44,8	78,1	21,9
Kaupungit yhteensä	61,2	38,8	66,1	33,9
Naapurikunnat	35,2	64,8	36,9	63,1
Muut maalaiskunnat	48,1	51,9	47,1	52,9
Maalaiskunnat yhteensä ..	41,5	58,5	42,7	57,3
Kaikkiaan	46,8	53,2	48,2	51,8

Rauhan vuosina muuttaneista oli pyörein luvuin 47 % yksin ja 53 % perheessä muuttaneita. Sotavuosina edellisten luku oli yhtä prosenttia suurempi ja jälkimmäisten vastaavasti pienempi. Eri kuntaryhmiin muuttaneiden osalta rauhan ja sodan vuodet eivät tässä suhteessa sanottavammin eroa toisistaan. Ainoan poikkeuksen muodostavat Kuopion läänin ulkopuolella sijaitsevat kaupungit Helsinkiä lukuun ottamatta. Kun niihin muuttaneista vv. 1921—1939 noin 45 % oli perheessä muuttaneita, vastaava luku sotavuosina oli vain 22 %. Vähennys johtuu lähinnä siitä, että monet mainituista kaupungeista sijaitsivat sotatoimialueella, jonne lapsia ei ollut hyvä viedä.

Perheessä muuttaneet muodostavat maalaiskuntiin muuttaneiden enemmistön, joka naapurikuntiin siirtyneiden ryhmässä nousee lähes kahteen kolmasosaan. Kaupunkeihin muuttaneista taas yksinäiset henkilöt muodostivat rauhan aikana kolme viidesosaa ja sotavuosina kaksi kolmasosaa. Helsinkiin muuttaneista heitä on ollut yli 83 %. Yleensä yksin muuttaneiden osuus on sitä suurempi, mitä kauemmaksi tapahtuva muutto kulloinkin on kysymyksessä.

Taulukko 13. Yksinään ja perheessä muuttaneiden jakaantuminen sukupuolen mukaan vv. 1921—1944.

Muuton määränpää	1921—1939				1940—1944			
	Yksin muuttaneet		Perheessä muuttaneet		Yksin muuttaneet		Perheessä muuttaneet	
	Mp.	Np.	Mp.	Np.	Mp.	Np.	Mp.	Np.
Kuopion läänin kaupungit	34,6	65,4	49,9	50,1	27,2	72,8	46,2	53,8
Helsinki	24,3	75,7	44,3	55,7	25,7	74,3	52,2	47,8
Muut kaupungit	36,4	63,6	46,9	53,1	31,8	68,2	56,7	43,3
Kaupungit yht.	32,3	67,7	48,6	51,4	27,9	72,1	48,1	51,9
Naapurikunnat	29,2	70,8	49,3	50,7	24,0	76,0	48,2	51,8
Muut maalaiskunnat .	33,7	66,3	48,9	51,1	25,8	74,2	45,4	54,6
Maalaiskunnat yht. .	31,8	68,2	49,1	50,9	25,1	74,9	46,7	53,3
Kaikkiaan	32,0	68,0	49,0	51,0	26,0	74,0	46,9	53,1

Perheessä muuttaneet jakaantuvat jotenkin tasan kummankin sukupuolen kesken naispuolisten kuitenkin ollessa enemmistönä. Yksin muuttaneista sensijaan oli rauhan vuosina yli kaksi kolmasosaa, sotavuosina lähes neljä viidesosaa naispuolisia.

Eri kuntaryhmiin muuttaneiden vertailu osoittaa, että Helsinkiin ja muihin Kuopion läänin ulkopuolella sijaitseviin kaupunkeihin muuttaneet perheet olivat rauhan vuosina verraten naisvoittoisia. Monissa tapauksissa niihin muuttavan perheen muodosti yksinäinen äiti tyttärineen. Sotavuosina nämä kaupungit sensijaan olivat siinä määrin vaaranalaisia, että niihin muuttaa nyt ennen kaikkea perheiden miespuoliset jäsenet.

Yksin muuttaneiden joukossa on naisellinen edustus rauhan vuosina vahvin silloin, kun on kysymyksessä Helsinkiin muutto, mutta hyvin runsaslukuisina naiset ovat mukana myös naapurikuntiin ja muihinkin kuntiin tapahtuvassa muuttoliikkeessä. Sotavuosina heidän osuutensa kasvaa kautta linjan, lukuun ottamatta Helsinkiin muuttaneiden ryhmää, jossa se vähän alenee.

Muuttaneiden perheiden suuruudesta ei käytettävissä olevan aineiston perusteella voida tehdä mitään pitemmälle meneviä päätelmiä. Mahdollista näet on, että aineisto eräissä tapauksissa osoittaa perheet liian pieniksi, etenkin silloin, kun perheen-

huoltaja aluksi yksin siirtyy toiselle paikkakunnalle ja muu perhe seuraa perästä vasta jonkin ajan kuluttua. Taulukossa 13 olevien lukujen perusteella voidaan joka tapauksessa todeta, että kaupunkeihin muuttaneet perheet ovat pienempiä kuin maalaiskuntiin muuttaneet ja että pienimmät perheet ovat muuttaneet kauimmaksi, kuten luonnollista onkin. Perheiden keskimääräinen suuruus oli rauhan vuosina 3,7^h henkeä.

Taulukko 13. Vuosina 1921—1939 muuttaneiden perheiden keskimääräinen suuruus.

Muuton määränpää	Perheessä muuttaneiden luku	Perheiden luku	Perheen keskimääräinen jäsenluku
Kuopion läänin kaupungit	1004	278	3,6
Helsinki	122	37	3,3
Muut kaupungit	418	126	3,3
Kaupungit yhteensä	1544	441	3,5
Naapurikunnat	3549	934	3,8
Muut maalaiskunnat	2680	716	3,7
Maalaiskunnat yhteensä ..	6229	1650	3,8
Kaikki kunnat yhteensä ..	7773	2091	3,7

Muuttaneiden ammatti. Tutkimusta varten kerästyistä aineistosta muuttaneiden ammattia koskevat tiedot osoitautuivat vähemmän käyttökelpoisiksi. Maamme ammattitilasto on tunnetusti epäluotettavaa, se kun perustuu pääasiallisesti kirkonkirjoihin, joiden ammattia koskevat merkinnät hyvin usein ovat vanhentuneita. Papiston on mahdoton seurata seurakuntalaisten kaikkia ammatinvaihdoksia, joita nykyaikana tapahtuu hyvin ahkeraan. Muuttaneiden luettelot eivät tässä suhteessa ole sen luotettavampaa kuin kirkon pääkirjaankaan. Niissä ilmenneistä puutteista mainittakoon etenkin seuraavat:

1. Ammattinimitykset ovat liian ylimalkaisia. Yleisesti esiintyvä nimitys »työmies» tai »työläinen» ei ilmoita, saako asianomainen toimeentulonsa maa- tai metsätaloudesta, teollisuudesta vaiko jostakin muusta elinkeinosta. Samoin on laita sellaisten nimitysten kuin »loinen», »itsellinen», »kylänloppu-

lainen» ja »mäkitupalainen». Myöskään sana »palvelija» ei tarkalleen kuvasta ko. työn laatua.

2. Perheen päähenkilön ammatti tai yhteiskunnallinen asema määrää hyvin usein hänen lapsistaan käytetyn nimityksen, siinäkin tapauksessa, että nämä muuttavat seurakunnasta yksinään ja toimivat eri alalla kuin perheen päämies. Etenkin 1920-luvulla suuri osa muuttajista oli vain »loisen poikia», »mäkitupalaisen tyttäriä» jne.

3. Nimityksiä »talollinen», »tilallinen», »pientilallinen» jne. on ilmeisesti käytetty siinä määrin vapaasti, ettei niiden perusteella voi tehdä mitään päätelmiä asianomaisten henkilöiden vilttelmien suuruudesta.

4. Eräissä tapauksissa muuttaneet on luettelossa merkitty sen elinkeinon harjoittajiksi, johon he esim. kaupungeissa ovat antautuneet, eikä siis siihen ammattiin kuuluviksi, mikä heillä oli maalta muuton tapahtumishetkellä. Näin on voinut käydä etenkin silloin, kun muuttokirja on hankittu pitemmän ajan kuluttua muutosta.

Nimikkeistö on lisäksi ollut kehitystilassa sikäli, että siinä vuosien mittaan tapahtuu täsmällisentymistä ja eräänlaista »hienostumista». 1920-luvun »mäkitupalaisen tytärtä» tai »loisen tytärtä» näyttää myöhemmin monissa tapauksissa vastaavan nimitys »palvelija», joka sitten uusimpana aikana alkaa väistyä »kotiapulaisen» tai »talousapulaisen» tieltä. Toisaalta aletaan myös käyttää titteliä »neiti», lähinnä varakkaampien perheiden tyttäristä, mitä nimitystä ammattitilaston kannalta on pidettävä haitallisena kasvannaisena.

Aineiston epäluotettavuudesta huolimatta on taulukossa 14 koetettu antaa edes jonkinlainen kuva siitä, mistä väestöpiireistä ko. kunnista asutuskeskuksiin vv. 1921—1944 muuttaneet henkilöt olivat peräisin. Asutuskeskuksiksi on tässä tapauksessa luettu myöskin kauppalat sekä ne kunnat, joissa v. 1940 sijaitsi taajaväkinen yhdyskunta. Ryhmittelyä toimitettaessa on pidetty silmällä virallisen väestötilastomme luokittelua. Sen mukaisesti on maatalousväestö jaettu kolmeen alaryhmään, nim. itsenäiseen maatalousväestöön (virallisen tilastomme ryhmät

I A 1—6), vuosipalkollisväestöön (ryhmät I A 7—9) ja päiväpalkkalaisväestöön (ryhmät I A 10 a ja b). Muuttaneiden lueteloissa esiintyvät maatalousväestön ammattinimitykset on jaettu mainittujen kolmen ryhmän kesken seuraavasti:

Itsenäinen maatalousväestö: tilanomistajat, tilalliset, talolliset, palstatilalliset, torpparit, pienviljelijät, vuokraajat, lampuodit ja kruununtorpparit.

Vuosipalkollisväestö: tilanhoitajat, voudit, muonamiehet, rengit ja palvelijat.

Päiväpalkkalaiset: mäkitupalaiset, itselliset ja loiset.

Viimeksi mainittuun ryhmään luetuista, so. mäkitupalaisista, itsellisistä ja loisista, osa voi saada toimeentulonsa teollisuudesta tai muista ei-maataloudellisista elinkeinoista, mutta virallisen tilastomme mukaisesti heidät kuitenkin on katsottu lähinnä maatalousväestöön kuuluviksi⁸. Sensijaan sellaiset »työmiehet» ja »työläiset», joiden työn laadusta ei ole saatu tarkempaa selvyyttä, on ollut pakko merkitä luokkaan »työläisiä, päiväpalkkalaisia ilman edellämainittua ammattia», vaikka onkin ilmeistä, että suuri osa heistä oikeastaan kuuluu maataloustyöväestön päiväpalkkalaisten tai vuosipalkollisten ryhmään.

Taulukko 14. Eri ammattiryhmien osuus asutuskeskuksiin muuttaneiden koko luvusta vv. 1921—1944.

Ammatti tai elinkeino	1921—	1931—	1941—	1921—1944		
	1930	1940	1944	Miesp.	Naisp.	Yht.
	%	%	%	%	%	%
Maatalous	54,3	52,4	53,9	39,0	62,7	53,4
Itsenäinen väestö	19,8	23,9	21,7	21,0	22,6	22,0
Epäitsenäinen väestö						
Vuosipalkolliset	8,5	21,4	24,0	2,3	25,8	16,6
Päiväpalkkalaiset	25,2	6,2	3,8	14,0	13,2	13,5
Sivuelinkeinot	0,8	0,9	4,4	1,7	1,1	1,3
Teollisuus ja käsityö	5,8	5,4	5,8	7,8	4,2	5,6
Liikenne ja kauppa	4,4	6,3	8,1	7,8	4,4	5,7
Julkiset toimet ja vapaat ammatit	6,4	5,1	9,5	7,6	5,3	6,2
Työläiset ilman edelläm. ammattia	20,3	16,5	15,3	29,2	10,6	17,9
Muut	8,8	14,3	7,4	8,6	12,8	11,2
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Taulukkoa 14 on kuitenkin syytä tarkastella rinnan seuraavan (15.) taulukon kanssa, joka kymmenvuotistaulustoon perustuen osoittaa, suurenko osan ko. ammatti- ja elinkeinoryhmät muodostivat vv. 1920, 1930 ja 1940 kuntien koko läsnäolevasta väestöstä. Kun näiden tietojen pohjana ovat kirkon pääkirja sekä papiston henkilökohtainen väestöntuntemus, niitä on pidettävä luotettavampina kuin muuttaneiden luetteloista saatuja⁹. Vertailun helpottamiseksi viimeksi mainittukin aineisto on taulukossa 14 jaettu vuosijaksoihin 1921—1930, 1931—1940 ja 1941—1944.

Taulukko 15. Läsnaolevan väestön jakaantuminen ammatin ja elinkeinon mukaan vv. 1920, 1930 ja 1940.

Ammatti tai elinkeino	1920	1930	1940
	%	%	%
Maatalous	86,4	85,7	77,8
Itsenäinen väestö	46,2	46,8	55,5
Vuosipalkollisväestö	3,3	6,5	4,4
Päiväpalkkalaisväestö	36,7	31,8	17,1
Sivuelinkeinot	0,2	0,6	0,8
Teollisuus ja käsityö	4,0	5,9	12,6
Liikenne ja kauppa	1,3	2,4	2,2
Julkiset toimet ja vapaat ammatit	1,3	1,3	1,9
Työläiset ilman edellämainittua ammattia	1,1	0,7	1,6
Muut tai ammatti tuntematon	5,9	4,0	3,9
Yhteensä	100,0	100,0	100,0

Edellisen taulukon mukaan asutuskeskuksiin vv. 1921—1944 siirtyneistä on 53,4 % ollut maalaisväestöön kuuluvia. Tämä luku on kuitenkin ilmeisesti aivan liian pieni. Kuten edellä jo on huomautettu, melkoinen osa ryhmästä »työläiset ilman edellämainittua ammattia» kuuluu nähtävästi maataloustyöväkeen. Tätä olettamusta tukee se seikka, että taulukon mukaan miehet ovat suhteettoman heikosti edustetut vuosipalkollisten ryhmässä, mutta sitä runsaammin mukana edellä mainitussa työläisten ryhmässä. Mitä viimeiseen ryhmään »muut» tulee, sen enem-

mistön muodostavat henkilöt, joiden ammattia ei ole muuttaneiden luetteloon merkitty, mutta jotka hekin todennäköisesti suurelta osalta kuuluvat maatalousväestöön.

Mainitut kolme ryhmää, maatalousväestö, »työläiset ilman edellämainittua ammattia» ja »muut», muodostivat vv. 1921—1930 yhteensä 83,4 % ja vv. 1931—1940 yhteensä 83,2 % asutuskeskuksiin muuttaneiden kokonaismäärästä. Koko väestöstä niiden osuus oli paljon suurempi, nim. v. 1920 93,4 ja 10 vuotta myöhemmin 90,4 %. Kun kahden viimeksi mainitun ammattiryhmän osuus koko väestöstä (ja todennäköisesti myöskin kunnista muuttaneista) on verraten vaatimaton, voidaan sanoa, että maatalousväestö on osallistunut asutuskeskuksiin suuntautuneeseen muuttoliikkeeseen vähemmässä määrässä kuin mitä sen osuus koko väestöstä edellyttäisi.

Tässä suhteessa sen eri alaryhmien välillä on kuitenkin olemassa melkoista eroavaisuutta. Jos sillä perusteella, että teollinen toiminta ko. kunnissa on verraten vähäistä (vertaa jällempänä s. 129), olettaisimme niiden työläisten, joiden työn laatua ei ole tarkemmin ilmoitettu, edustavan osaksi vuosi-, osaksi päiväpalkkalaisväestöä, saisimme epäitsenäiseen maatalousväestöön kuuluvien muuttajien osuudeksi vv. 1921—1930 54,0 % ja vv. 1931—1940 44,1 %. Nämä määrät eivät liene ainakaan liian suuret, sillä osa ammattiryhmään »muut» sisältyvistä kuuluu varmaan epäitsenäiseen väestöön. Mainitut prosenttiluvut ovat suuremmat kuin mikä epäitsenäisen maatalousväestön osuus oli koko väestöstä (v. 1920 40,0 ja 1930 38,3 %).

Suuriko osa tilattomaan maatalousväestöön kuuluvista muuttajista tulee vuosipalkollis-, suuriko päiväpalkkalaisväestön osalle, sitä on taulukon 14 lukujen perusteella uskallettua mennä sanomaan. Muuttaneiden luetteloissa käytettyjen nimitysten vaihtuminen lienee vaikuttanut sen, että vuosipalkollisten osuus 1930-luvulla voimakkaasti nousee, kun taas päiväpalkkalaisten vastaavasti laskee. Vertailu taulukon 15 lukujen kanssa osoittaa kuitenkin riidattomasti, että ensiksi mainittujen osuus asutuskeskuksiin muuttaneista on ollut ainakin kaksin-kolminkertai-

nen, ehkäpä suurempikin, verrattuna heidän osuuteensa koko väestöstä.

Tämän päätelmän kanssa ristiriidassa näyttää olevan se seikka, että vuosipalkollisväestö on ko. kunnissa kasvanut vv. 1920—1940 3,3 %:sta 4,4 %:iin, kun taas päiväpalkkalaisväestö on vähentynyt 36,7 %:sta 17,1 %:iin. On kuitenkin muistettava, että ensiksi mainittuun väestöön kuuluu etupäässä nuoria, naimattomia miehiä ja naisia, jotka usein vaihtavat paikkaa ja helposti siirtyvät toisille toimialoille. Heidän tilalleen on jatkuvasti hankittava uutta väkeä, jota saadaan lähinnä päiväpalkkalais- ja pienviljelijäpiireistä. Nämä ryhmät joutuvat siis osallistumaan maalta muuttoon paitsi suoranaisesti myös välillisesti, so. toisten ammattiryhmien ja etenkin vuosipalkollisväestön muodossa. Päiväpalkkalaisten lukua on sanottuina vuosikymmeninä alentanut jossakin määrin myös se seikka, että osa heistä on lähinnä asutustoiminnan ansiosta päässyt viljelemään omaa maata. Itsenäisen maatalousväestön osuus on vv. 1921—1940 lisääntynyt ko. kunnissa 46,2:sta 55,5 %:iin.

Mitä itsenäisen maatalousväestön edustukseen asutuskeskukseen muuttaneiden joukossa tulee, se on tuntuvasti pienempi, kuin mitä sen osuus koko väestöstä edellyttäisi. Taulukon 14 mukaan tämä väestö muodosti vv. 1921—1930 vain 19,8 ja seuraavalla vuosikymmenellä 23,9 % kaikista asutuskeskukseen muuttaneista. Asian laita ei sanottavammin muutu siitä, vaikka edellyttäisimmekin tätä väestöä jossakin määrin sisältyvän myös mainitun taulukon kahteen viimeiseen ammattiryhmään. Oma viljelmä näyttää näin ollen olevan se side, joka tehokkaammin kuin mikään muu pidättää maatalousväestöä siirtymästä asutuskeskukseen.

Muista ammattiryhmistä ovat ainakin kaupan ja liikenteen palveluksessa olevat sekä julkisten tointen ja vapaiden ammattien harjoittajat olleet paljon runsaslukuisempina edustettuina asutuskeskukseen muuttaneiden joukossa kuin koko väestössä. Heidän suhteellinen osuutensa muuttaneista näyttää sitäpaitsi vuosikymmenien kuluessa jatkuvasti kasvaneen. Kauppa-apulaiset, farmaseutit, sairaanhoitajat, opettajat ym. pyrkivät hekin

yhä lisääntyvässä määrässä siirtymään suuremmille paikkakunnille. Onko asian laita sama myös teollisuus- ja käsityöväestöön nähden, siitä aineistomme ei anna selvää kuvaa. Teollisuusväestön prosenttiluvut taulukossa 14 ovat varsin alhaiset, vv. 1931—1940 ja 1941—1944 jopa pienemmät kuin mikä heidän osuutensa koko asujaimistosta oli vv. 1930 ja 1940, mutta juuri tätä väestöä voi sisältyä myös ryhmään »työläisiä ilman edellämainittua ammattia».

Taulukko 16. Naisten prosentuaalinen osuus asutuskeskuksiin muuttaneista eri ammattiryhmissä vv. 1921—1944.

	1921—1930	1931—1940	1941—1944
Maatalous	62,9	77,4	77,8
Itsenäinen väestö	55,7	66,7	67,6
Epäitsenäinen väestö			
Vuosipalkolliset	93,2	95,5	92,9
Päiväpalkkalaiset	59,0	61,0	64,0
Sivuelinkeinot	41,2	47,8	58,6
Teollisuus ja käsityö	50,0	41,0	50,0
Liikenne ja kauppa	52,7	52,8	49,1
Julkiset toimet ja vapaat ammatit	45,9	54,3	59,7
Työläiset ilman edelläm. ammattia	36,5	34,6	42,0
Muut	65,2	71,8	75,0
Yhteensä	55,5	64,3	66,5

Aikaisempien taulukkojen täydennykseksi esitetään vielä taulukko 16, joka osoittaa naisten prosentuaalisen osuuden muuttaneiden eri ammattiryhmissä. Sen mukaan he ovat koko tutkimuksemme kohteena olevana aikana muodostaneet vuosipalkollisten ryhmästä yli 90 %. Tämä korkea luku näyttää osaltaan tukevan sitä edellä esitettyä olettamusta, että miespuoliset vuosipalkolliset ovat »työmiehinä» joutuneet luetuiksi »ilman edellämainittua ammattia» olevien ryhmään, jossa taas naisia on verraten vähän.

Eräs seikka, jonka taulukko 16 varmasti osoittaa, on se suuri ero, mikä naisten prosentuaaliseen osuuteen nähden on olemas-

sa asutuskeskukseen muuttaneen maatalousväestön sekä muiden elinkeinoryhmien välillä. Teollisuus- ja käsityöväestöön kuuluvista muuttaneista on vähintään puolet, 1930-luvulla enemmänkin, ollut miehiä. Tämä asian laita ei muutu siitä, vaikka katsoisimmekin osan »työläisistä ilman edellämainittua ammattia» kuuluvan teollisuusväestöön, päinvastoin se nähtävästi lisäisi miesten enemmyyttä. Kaupan ja liikenteen sekä julkisten tontien ja vapaiden ammattien ryhmiin kuuluvista muuttajista naiset muodostavat vähäisen enemmistön, mutta se on pientä siihen ylivoimaan nähden, mikä heillä on maatalousväestön ryhmässä.

Aikaisemmin on jo osoitettu, että kaupunkeihin muuttaneet ovat suurimmalta osalta olleet nuoria naisia. Taulukko 16 puolestaan osoittaa, että nämä nuoret naiset tulevat ennen kaikkea maatalousväestön piiristä. Heidän joukossaan ovat niin hyvin maanomistajien ja vuokraajien kuin maataloustyöläistenkin tyttäret runsaasti edustettuina. Tämä muuttoliike vetää kyllä mukaansa maatalousväestöön kuuluvia miehiäkin, samoin muihinkin elinkeinoryhmiin kuuluvia, mutta ennen kaikkea »maaltapako» sittenkin on näissä kunnissa naispuolisen maatalousväestön piirissä esiintyvä ilmiö. Maaltamuuton syiden selvittelyssä onkin senvuoksi kiinnitettävä erikoista huomiota maaseudun naisten asemaan ja olosuhteisiin.

Maalta muuton syyt.

Haastattelujen tulokset. Tutkimusaineistomme keruun yhteydessä pyrittiin, kuten edellä jo on mainittu, selvittelemään myös ko. seurakunnista vuosina 1935—1944 muuttaneiden poislähdön syy. Tämä tehtävä osoittautui melko vaikeaksi. Sellaisia henkilöitä, jotka olivat oleskelleet paikkakunnalla vain lyhyen aikaa, ei ehkä enää muistettu, eikä paikkakunnalla syntyneidenkään lähdön syistä oltu aina selvillä. Saadut tiedot saattoivat senvuoksi olla keskenään ristiriitaisia. Aineiston keräjäjat puolestaan suhtautuivat tehtävänsä eri tavoilla. Toisen hy-

väksyessä sellaiset ylimalkaiset vastaukset kuin »lähti paremmille ansioille» tai »ei viihtynyt maaseudulla» toinen pyrki ottamaan tarkemman selon asianomaisten olosuhteista ja myöhemmistäkin vaiheista. Aineisto muodostui täten laadultaan hyvin vaihtelevaksi, eikä sen esittäminen numeroiden avulla senvuoksi ole tarkoituksenmukaista.

Yleisvaikutelmana aineistosta voidaan sanoa, että asutuskeskuksiin muuttaneet miehet ovat yleensä olleet tyytymättömiä työpalkkaansa, naiset taas työnsä laatuun. Tavallisin selitys miehen osalta oli: »lähti parempia työmahdollisuuksia etsimään», »piti palkkaa huonona» tai »ei ollut työtä tarpeeksi». Naiset taas ovat tavallisimmin valittaneet työn paljoutta ja sen raskautta, toiset myös sen epäsiisteyttä. Heidän kohdallaan esiintyy usein myös maininta »maalla liian hiljaista» tai »ei huvittelumahdollisuuksia maalla». Sekä naisten että miesten poismuuttoon on vaikuttanut se, että »maatyo ei miellytä».

Mainitunlaiset vastaukset eivät kuitenkaan kykene tyydyttävästi selittämään »maaltapaon» ongelmaa. Ei voida pitää riittävänä selityksenä sitä, että palkat kunnassa ovat huonot tai että elämä siellä ei ole viihtyisää, vaan on pyrittävä selvittämään, miksi palkat ovat alhaiset ja olosuhteet muutenkin epätydyttävät. Seuraavassa esityksessä koetamme valaista tätä kysymystä osaksi virallisen tilaston antamien tietojen, osaksi aineistomme kerääjien huomioiden pohjalta.

Ei-maataloudellisten elinkeinojen edustama työvoiman kysyntä. Vuonna 1930 noin 86 % tutkimuksemme kohdekuntien läsnäolevasta väestöstä sai toimeentulonsa maataloudesta, kuten taulukko 15 osoittaa. Maatalousväestön osuus oli suurin Nilsiässä (91,4 %) ja alhaisin Tuusniemellä (81,2 %), mutta viimeksi mainittukin kunta oli tässä suhteessa sentään yläpuolella sekä Kuopion läänin että koko maan maaseudun keskiarvojen (78,7 ja 72,7 %) ¹⁰.

Vuoteen 1940 mennessä maatalousväestön osuus väheni Muuruvedellä ja Vieremällä alle 70 %:n (69,8 ja 69,9 %), kun se taas Nilsiässä ja Tuusniemellä edelleenkin oli varsin korkea (84,0

ja 82,6 %). Samanaikaisesti teollisuus- ja käsityöväestön osuus, joka v. 1930 vaihteli näissä kunnissa 4,4 %:sta (Nilsiässä) 8,5 %:iin (Vieremällä), nousi vuoteen 1940 mennessä Muuruvedellä 17,6:een ja Vieremällä 21,2 %:iin⁹. Tällä perusteella voisi olettaa, että näihin kuntiin olisi 1930-luvulla syntynyt huomattavia teollisuuslaitoksia. Näin ei kuitenkaan ole asian laita. Teollisuustilaston mukaan Vieremällä ei v. 1940 ollut yhtään teollisuuslaitosta. Muuruvedellä oli yksi, mutta senkin palveluksessa oli ainoastaan 6 työntekijää¹¹.

Pääasiallisimpana syynä Muuruveden ja Vieremän teollisuusväestön lisääntymiseen vv. 1931—1940 ovat metsä- ja uittotyöläiset. He muodostivat v. 1940 edellisessä kunnassa 80,2 ja jälkimmäisessä 96,2 % koko teollisuusväestöstä, johon kymmenvuotistaulustomme ammattitilasto heidät lukee. Vuonna 1930 heidän lukunsa silloin vallinneen pulakauden johdosta jäi nähtävästi tavallista alhaisemmaksi, mutta kymmenen vuotta myöhemmin metsätalouden työtilanne oli aivan toinen. Se seikka, että metsä- ja uittotyöläisiä tällöin oli Nilsiässä vain 16,7 % koko teollisuusväestöstä vastaavan luvun ollessa Tuusniemellä 61,6 %, ei merkitse sitä, että metsätalouden merkitys Nilsiässä olisi vähäisempi kuin muissa ko. kunnissa, vaan johtuu todennäköisesti siitä, että näihin töihin osallistuvat on Nilsiän seurakunnassa suuremmassa määrässä kuin muissa luehtu maatalousväestöön kuuluviksi. Siihen he paremmin kuuluvatkin, sillä suurin osa heistä on oikeastaan maanviljelijöitä taikka maataloustyöläisiä, joille metsä- ja uittotyöt tarjoavat tervetullutta lisäansiota¹².

Varsinaista teollisuustoimintaa Muuruvedellä ja Vieremällä ei ole, jos jätämme vähäiset sahat, myllyt, meijerit ja sähkölaitokset huomioon ottamatta. Sanottavia mahdollisuuksiakaan suuremmille teollisuuslaitoksille ei ole etenkään Muuruvedellä, jonka kulkuyhteydet ovat huonot ja jossa tarpeellista vesivoimaa ja raaka-ainetta, metsiä lukuun ottamatta, ei ole saatavissa.

Tuusniemen kallioperustaan sensijaan sisältyy useita arvokkaita kivennäisiä. Ennen kaikkea on mainittava asbestikivi,

jota on tavattu kaikkiaan noin 20 eri paikassa ympäri pitäjää. Tärkeimmät ja teknillisesti käyttökelpoisimmat näistä esiintymistä ovat Paakinniemiellä, Ohtaansalmen länsipuolella, jossa toimii Suomen Mineraali Oy:n asbestikaivos ja asbestikuitutehdas. Muista pitäjässä tavattavista kivennäisistä mainittakoon vuolukivi ja grafiitti. Yleensä nämä mineraalit esiintyvät kuitenkin siksi vähäisillä aloilla, että tehdasmainen vuorityö ei niiden perusteella ole osoittautunut kannattavaksi, asbestia lukuun ottamatta.

Nilsiä on varhaisista ajoista ollut tunnettu järvimalmivaroistaan, joihin aikoinaan perustui sangen huomattava rautateollisuus. Kun malminnosto tapahtuu pääasiallisesti käsivoimin, tulee se suhteellisen kalliiksi ja on senvuoksi nykyään menettänyt merkityksensä vuorimalmin vallattua markkinat. Samoin on yleensä käynyt myös sille kiviteollisuudelle, jota Nilsissä käsityön muodossa on aikaisemmin paljon harjoitettu ja jonka tuotteille, myllyn- ja tahkokiville, pitäjän kallioperä tarjoaa sopivat ainekset¹³.

Nykyään on Nilsian tärkeimpänä teollisen toiminnan lajina kvartsiitin louhinta. 1930-luvulla oli valkoisen kvartsiittihiekan tuotanto sangen huomattavaa, mutta sota-aikana se joutui lamaan. Valkeiskylässä toimineessa Silika Oy:n hiekkakaivoksessa työt olivat v. 1945 edelleenkin pysähdyksissä, ja Sampo Oy:n työmaa Kinahminkylässä vietti hiljaiseloa. Sen sijaan Rudus Oy:n kaivoksilla olivat työt ripeässä käynnissä. Yhtiön toimesta louhitaan Reittiöstä ja Lasikalliosta vuosittain n. 12.000 tonnia kvartsiittia. Jauhettu kvartsiitti kuljetetaan autoilla Lapinlahden asemalle, mistä se sitten viedään raaka-aineeksi erilaisiin tehtaisiin¹⁴. Kuljetusvaikeudet rajoittavat kuitenkin näiden kvartsiittiesiintymien laajempaa hyväksikäyttöä.

Kaikissa ko. kunnissa on tietysti myös eri alojen käsityöläisiä, varsinkin suutareita, metsä- ja uittotyöläiset kun tarvitsevat runsaasti jalkineita. Ns. rajasuutarien ohella on etenkin Nilsissä myös lapikkaantekijöitä, joiden valmisteita normaalaisina aikoina on viety runsaasti Kuopioon ja edemmäksikin. Muuruvedellä mainitaan aikaisemmin olleen vaattureita ja ompelijoita

yli oman tarpeen, minkä vuoksi useat heistä lähtivät kaupunkeihin parempia elinmahdollisuuksia etsimään. Syynä tähän oli lähinnä se, että ennen sotia maaseudullakin ruvettiin yhä enemmän ostamaan vaatteet valmiina kaupoista. Kun sitten sota-aikana jouduttiin jälleen turvautumaan omista kankaista valmistettuihin pukuihin, vaatturien ja ompelijain työ lisääntyi siinä määrin, että heistä nykyään on puutetta.

Käsiteollisuutta on harjoitettu etenkin Nilsiässä, missä on yleisesti valmistettu omassa taloudessa tarvittavat kapineet. Myytäviksi naiset ovat kutoneet puuvillakankaita, huiveja ym. ja miehet valmistaneet mm. hyviksi tunnettuja ajorekiä. Muuruvedellä on tehty tuohitöitä. Tehdastuotteitten halpuus ja laadun paremmuus ovat kuitenkin yhä enemmän supistaneet kotiteollisuuden piiriä ja vähentäneet sen valmistajien menekiä. Kun kotiteollisuuden harjoittajien palkat tämän johdosta ovat käyneet varsin alhaisiksi, he ovat menettäneet innostuksensa asiaan, mistä johtuen taas ammattitaito on alentunut ja työntekijäin luku vähentynyt.

Kaupalla ja liikenteellä on näiden kuntien työmarkkinoille varsin vähäinen merkitys. Niiden osalle tuli Nilsiässä v. 1940 yhteensä 2,5 % läsnäolevasta väestöstä, muissa kunnissa vieläkin vähemmän.

Päädymme siis siihen tulokseen, että mikäli näiden kuntien väestö syystä tai toisesta joutuu jättämään pääelinkeinonsa maatalouden, sillä on omalla paikkakunnalla tarjona työtilaisuuksia pääasiallisesti vain metsä- ja uittotöissä, Nilsiässä ja Tuusniemellä jossakin määrin myöskin vuoriteollisuudessa. Näilläkin aloilla suhdannevaihtelut ilmenevät herkästi, jota paitsi ne tarjoavat ansiomahdollisuuksia etupäässä vain miehille. Tämä asiain laita on yhtenä selityksenä siihen, miksi kunnista muuttaneiden valtaosa on naisia ja miksi Muuruveden muuttotappio on ollut suurempi kuin esim. Tuusniemen ja Nilsiän.

Työnsaantimahdollisuudet maataloudessa. Viljelty pelto-ala muodosti v. 1943 Muuruvedellä 13,3 % koko maa-alasta vastaavan luvun ollessa Nilsiässä 9,7, Tuusniemellä 7,7 ja Vieremällä 4,7 %. Kun peltoalan osuus Kuopion läänin

maalaiskunnissa oli keskimäärin 6,1 0/0, tutkimuksemme kohdekunnista ainoastaan Vieremä jäi läänin keskiarvon alapuolelle, kun taas Muuruvesi ylitti sen sataprosenttisesti¹⁵.

Viljelmien suuruus tai paremminkin pienuus ilmenee taulukosta 17, jossa ne on peltoalansa perusteella jaettu viiteen suuruusluokkaan. Viittä peltohehtaaria pienempiä viljelmiä on pidettävä kääpiöviljelminä, jotka eivät yleensä kykene antamaan viljelijälle ja hänen perheelleen riittävää toimeentuloa. Samaa voidaan oikeastaan sanoa myös pienimmistä 5—10 peltohehtaarin ryhmään kuuluvista viljelmistä, so. varsinaisista pienviljelmistä¹⁶. Kymmentä peltohehtaaria suuremmista viljelmistä oli Muuruvedellä vain kahdessa, muissa kunnissa kussakin yhdessä ja Kuopion läänin maaseudulla yhteensä 114:ssä peltoa yli 50 ha.

Taulukko 17. Viljelmät peltoalansa suuruuden mukaan v. 1941.¹⁷

Alue	Viljelmien luku, joiden peltoala oli, ha:											
	—0,50		0,50—2		2—5		5—10		10—		Yhteensä	
	Luku	0/0	Luku	0/0	Luku	0/0	Luku	0/0	Luku	0/0	Luku	0/0
Muuruvesi	48	9,0	104	19,5	122	22,9	131	24,6	128	24,0	533	100,0
Nilsinä	187	15,3	245	20,1	319	26,2	274	22,5	194	15,9	1219	100,0
Tuusniemi	96	10,9	151	17,1	291	32,9	221	25,0	125	14,1	884	100,0
Vieremä..	129	16,7	223	28,9	162	21,0	130	16,8	128	16,6	772	100,0
Kuopion l. maaseutu	7.834	17,3	10.215	22,5	11.842	26,1	8.737	19,3	6.707	14,8	45.335	100,0

Vieremällä kääpiöviljelmät muodostivat kaksi kolmasosaa (66,6 0/0) viljelmien koko luvusta eli vähän enemmän kuin Kuopion läänin maaseudulla keskimäärin (65,9 0/0). Paljon alle keskiarvon eivät jääneet Nilsinä ja Tuusniemikään, sillä vastaavat suhdeluvut olivat niiden osalta 61,6 ja 60,9 0/0. Muuruvesi sensijaan on aivan omaa luokkaansa, sillä siellä kääpiöviljelmiä oli vain vähän yli puolet kaikista (51,4 0/0), kun taas 10 peltohehtaaria suurempia viljelmiä siellä oli tuntuvasti enemmän kuin muissa kunnissa.

Muuruveden erikoisasema ilmenee myöskin taulukosta 18, joka osoittaa viljelmien keskimääräisen suuruuden vv. 1920, 1929 ja 1941. Laskelmissa on otettu huomioon vain peltoalaltaan puolta hehtaaria suuremmat viljelmät.

Taulukko 18. Peltoalaltaan puolta hehtaaria suurempien viljelmien keskimääräinen suuruus (peltohehtaaria) vv. 1920, 1929 ja 1941¹⁸.

Vuosi	Muuruvesi	Nilsjä	Tuusniemi	Vieremä	Kuopion läänin maaseutu
1920	6,7	4,5	5,0	—	5,1
1929	7,6	4,9	5,3	5,4	5,5
1941	8,2	6,3	5,9	6,4	6,1

Sekä vuosina 1920 että 1929 viljelmien keskimääräinen peltoala oli Muuruvedellä tuntuvasti suurempi kuin Kuopion läänin maaseudulla yleensä. Muut ko. kunnat jäivät vielä vuonna 1929 läänin keskiarvon alapuolelle, mutta v. 1941 Nilsjä ja Vieremä jo ylittivät sen jääden silti edelleenkin paljon jälkeen Muuruvedestä.

Viljelmiensä laajuuden puolesta Muuruvesi on siis lähempänä suurviljelmämuotoa kuin muut tutkimuksemme kohdekunnat. Että muuttoliike on juuri siellä ollut vilkkainta ja muuttotappio suurin, ei ilmeisestikään ole mikään sattuma. Ulkomaisissakin muuttoliiketutkimuksissa on näet todettu muuttotappion kasvavan viljelmien keskimääräisen peltoalan suurentuessa¹⁹. Syynä tähän on nähtävästi maataloustyöväestön suhteellinen runsaus, sen ahkerat paikanvaihdokset ja sen joukko- siirtyminen toisille paikkakunnille. Tähän kysymykseen palaamme kuitenkin tarkemmin myöhemmin (ss. 136—137).

Jo taulukosta 18 selviää, että viljelmien luku ei ole lisääntynyt tutkimuksemme kohdekunnissa yhtä nopeasti kuin Kuopion läänin maaseudulla yleensä. Selvemmin vielä tämä näkyy taulukosta 19, jossa vuosien 1920 ja 1941 lukuja on verrattu toisiinsa.

Taulukko 19. Peltoaltaan puolta hehtaaria suurempien viljelmien luvun ja peltoalan lisäys vv. 1920—1941.

Alue	Peltoala (ha)			Viljelmien luku		
	1920	1941	Lisäys (%)	1920	1941	Lisäys (%)
Muuruvesi	3.007	3.963	31,8	447	485	8,5
Nilsää	3.725	6.462	73,5	836	1.032	23,4
Tuusniemi	3.521	4.659	32,3	704	788	11,9
Vieremä	3.065 *	4.104	33,9	564 *	643	14,0
Kuopion läänin maaseutu ..	142.773	229.901	61,0	27.733	37.501	35,2

Sekä viljelmien luku että peltoala ovat lisääntyneet vähimmin Muuruvedellä ja Tuusniemellä, ja myöskin Vieremä jää paljon alapuolelle läänin keskiarvon. Nilsissä peltoalan lisäys on ollut keskimääräistä suurempi, viljelmien lisäys sitä pienempi.

Viljelmien suhteellisen vähäiseen lisääntymiseen ko. kunnissa ei ole ollut syynä se, että tilattomalta väestöltä puuttuisi halua päästä itsenäisen viljelijän asemaan. Päinvastoin »maan nälkä» on niissä kaikkialla selvästi havaittavissa. Esteenä sen tyydyttämislle on kuitenkin viljelyskelpoisen maan niukkuus. Kuten kuntien esittelyssä jo osoitettiin (s. 103), niiden pinnanmuodostus ei tarjoa maanviljelykselle erikoisempia edellytyksiä, kun hedelmällisiä savikoita on harvassa. Niiden puutteessa on ollut pelloksi raivattava vähemmän edullisia hiekka-, hiesuja hietamaita, jotka vuoden 1941 maatalouslaskennan mukaan muodostivat Tuusniemellä suunnilleen puolet (49 %), muissa ko. kunnissa 26—28 % koko peltoalasta²⁰. Uutisraivaus vaatii sitä paitsi siksi paljon työtä ja kustannuksia, että siihen on vain harvoilla mahdollisuuksia.

Vanhoista viljelmistä taas ei liikene sanottavia muille jaettavaksi. Kuten taulukon 17 luvut osoittavat, Muuruveden viljelmistä oli v. 1941 yli kolme neljäsosaa 10 peltohehtaaria pienempiä. Muissa kunnissa vastaava luku oli vielä paljon suurempi: Nilsissä 84,1, Tuusniemellä 85,9 ja Vieremällä 83,4 %.

* Vuonna 1929.

Suurin osa viljelmistä on siis siksi pieniä, että ne eivät voi antaa riittävää toimeentuloa edes viljelijän omalle perheelle saatikka sitten muille. Suurempienkaan tilojen omistajat eivät halua kannattavuus- ym. syistä myydä tai vuokrata maataan, ei eten- kään silloin, kun heillä on suuri perhe, kuten tavallisesti on näillä seuduilla asian laita.

Viimeksi mainituista seikoista johtuu, että etenkin pienvil- jelijäin lasten on työkykyiseen ikään ehdittyään lähdettävä vie- raan palvelukseen. Tällöin kotiseudulle jääminen merkitsee heille yleensä sosiaalisen arvon alenemista. Useimpien heistä on näet tyydyttävä »rengin» tai »piian» asemaan, mikä itse- näisen väestön lapsista saattaa omalla kotiseudulla tuntua kiu- salliselta. Moni muuttaakin senvuoksi saman tien vähän pitem- mälle.

Sitä paitsi viljelijöiden mahdollisuudet palkata itselleen py- syvää työvoimaa ovat rajoitetut. He koettavat tulla toimeen mahdollisimman vähillä vuosipalkkollisilla ja hankkivat sit- ten tilapäistä työvoimaa avuksi kesäkautena, jolloin työtä on enemmän. Epäitsenäinen väestö puolestaan on haluton jäämään päiväpalkkalaisen epävarmaan asemaan, joka takaa ansion saannin vain kiireisimpänä työaikana. Senvuoksi se pyrkii siirtymään sellaisille paikkakunnille, missä työn kysyntä on suurempi ja pysyvämpi.

Tämä kehityksen kulku ilmenee taulukosta 20, joka osoittaa, montako maatalousväestöön ja sen eri alaryhmiin kuuluvaa henkilöä näissä kunnissa oli 1.000:tta peltihehtaaria kohden vv. 1920, 1930 ja 1940.

Vuonna 1920 maatalousväestöä oli tuhatta peltihehtaaria kohden Kuopion läänissä enemmän kuin missään muussa läänissämme²¹. Tutkimuksemme kohdekunnissa tämä väestön- paine oli Nilsiässä ja Tuusniemellä vielä suurempi kuin läänissä keskimäärin, ja samoin näyttää asian laita olleen myöskin Vieremällä, vaikka sen osalta erikseen ei olekaan tietoja saata- vissa v:lta 1920. Kymmenen vuotta myöhemmin Tuusniemi oli jo melkein saavuttanut muun läänin tason, kun taas paine Nil- siässä ja Vieremällä oli edelleenkin suuri. V. 1940 tilanne oli

Taulukko 20. Maatalousväestö 1000 peltohehtaaria kohden
v. 1920—1940⁹.

Kunta	Vuosi	Tilallis- väestöä	Vuosipal- kollisväestöä	Päiväpalkka- laisväestöä	Yhteensä
Muuruvesi ..	1920	563	67	878	1 508
	1930	584	69	376	1 029
	1940	541	109	70	720
Nilsiä	1920	1 165	68	717	1 950
	1930	1 016	137	700	1 853
	1940	752	23	276	1 051
Tuusniemi ..	1920	1 105	71	729	1 905
	1930	730	173	574	1 477
	1940	763	35	326	1 124
Vieremä	1930	996	72	596	1 664
	1940	795	85	163	1 043
Kuopion lääni	1920	1 044	73	687	1 804
	1930	960	66	423	1 449
	1940	756	62	243	1 061

muissa kunnissa edullisempi kuin läänissä yleensä paitsi Tuusniemellä, jossa paine edelleenkin oli keskimääräistä korkeampi. Edullisimmassa asemassa on koko ajan ollut Muuruvesi, jossa jo v. 1920 maatalousväestöä oli suhteellisen vähän, mutta jossa sen aleneminen silti on tapahtunut nopeammin kuin muualla.

Selityksen tähän erilaisuuteen saamme tarkastellessamme maatalousväestön eri alaryhmien kehitystä. Ensinnäkin on pantava merkille, että sekä tilallis- että päiväpalkkalaisväestöä oli v. 1920 Nilsiässä ja Tuusniemellä sekä todennäköisesti myöskin Vieremällä suhteellisesti paljon enemmän kuin läänissä yleensä. Muuruvesi poikkesi muista kunnista kahdessa tärkeässä kohdassa: toisaalta itsenäisen väestön luku 1000 peltohehtaaria kohden oli siellä erikoisen pieni, toisaalta päiväpalkkalaisväestöä oli siellä suhteellisesti enemmän kuin missään muussa kunnassa. Voidaan siis sanoa, että yhteiskunnalliset vastakohtat olivat 1920-luvun alussa Muuruvedellä suuremmat kuin muissa kunnissa ja Kuopion läänin maaseudulla yleensä.

Tässä suhteessa on vv. 1921—1940 tapahtunut huomattavaa olojen tervehtymistä. Tilallisväestön suhteellinen määrä ei ole tänä ajanjaksona alentunut Muuruvedellä lainkaan samalla nopeudella kuin muissa kunnissa, mutta päiväpalkkalaisväestön väheneminen sen sijaan on tapahtunut siellä vauhdilla, jolle vain Vieremän vastaavat luvut vuosilta 1930 ja 1940 vetävät vertoja. Näyttää siltä, että päiväpalkkalaisväestön nopea aleneminen näissä kunnissa olisi pakottanut entistä enemmän turvautumaan pysyvästi palkattuun työväkeen, koska vuosipalkollisväestön suhteellinen määrä osoittaa niissä jatkuvaa nousua. Nilsiässä ja Tuusniemellä vuosipalkollisten suhteellinen määrä sensijaan on v. 1940 alhaisempi kuin v. 1920. Että se v. 1930 on näissä kunnissa poikkeuksellisen suuri, voitaneen viedä osaksi tilaston epäluotettavuuden tilille, mutta osaksi se voi joutua myös silloisesta pulakaudesta, joka mahdollisesti sai maataloustyöläiset entistä enemmän pyrkimään vakinaiseen palvelukseen.

Eräänä oleellisimpana syynä tutkimuksemme kohdekuntien ja etenkin Muuruveden suureen muuttotappioon vv. 1921—1940 on siis nähtävästi ollut maatalousväestön ja nimenomaan päiväpalkkalaisväestön peltoalaan nähden suuri lukumäärä, joka on näissä kunnissa ollut paljon tuntuvampi kuin läänissä keskimäärin. Missä määrin maatalouden ratsionalisointi on tätä muuttoliikettä jouduttanut, sitä on vaikea sanoa. Maatalouslaskentojen mukaan tavallisimpien maatalouskoneiden luku kasvoi vv. 1929—1941 Muuruvedellä 57 %:lla, Vieremällä 64, Nilsiässä 102 ja Tuusniemellä 146 %:lla, jota paitsi Muuruvedelle hankittiin 3 ja Vieremälle 7 traktoria. Tämän johdosta työvoiman tarve on maataloudessa tietysti melkoisesti pienentynyt, mutta tämä koneellistuminenhan voi yhtä hyvin olla maataloudesta paon seuraus kuin sen syykin.

Ilmeistä on, että näiden kuntien kärsimät muuttotappiot ovat ratkaisevalla tavalla vaikuttaneet niiden työmarkkinoihin. Aikaisemmin vallinneen työvoiman runsauden mainitaan hävinneen Muuruvedellä jo v:n 1935 paikkeilla. Pari kolme vuotta ennen sotaa alkoi siellä samoin kuin Nilsiässäkin ilmetä työ-

voiman puutetta, mikä sitten sodan aikana ja sen jälkeen kehittyi aivan huutavaksi. Nilsiästä esim. kerrotaan, että maatalouteen oli siellä kesällä 1945 miltei mahdoton saada työvoimaa, varsinkaan naispuolista.

Maataloustyöväen palkat. Yleinen käsitys on, että niin hyvin nimelliset kuin reaali-palkatkin ovat maataloudessa alhaisemmat kuin teollisuudessa. Tarkkojen vertailujen teko tässä suhteessa on kuitenkin vaikeata senvuoksi, että maataloudessa on käytännössä monia eri palkkaustapoja ja että teollisuustyöväen palkoista ei pitemmiltä ajanjaksoilta ole saatavissa tarkoituksenmukaista tilastoa.

Palkkaneuvoston v. 1942 asettama toimikunta on kuitenkin koettanut valaista kehitystä vuosien 1919—1939 osalta. Sen laskelmat osoittavat, että mikäli omaruokaisten miesten vuosipalkat antavat oikean kuvan maataloustyöväen palkkatason kehityksestä, reaali-palkat olivat maataloudessa 1920-luvun alussa 5—10 % korkeammat kuin v. 1914. Tällä tasolla ne sitten pysyivät aina v:een 1930 asti, mutta vuosina 1931—1932 ne alenivat jyrkästi, jopa yli 10 % alle vuoden 1914 tason. Vuodesta 1933 maatalouden reaali-palkat alkavat jälleen nousta, ja etenkin vv. 1936—1937 nousu oli huomattavan jyrkkä.

Verrattuna teollisuudessa maksettuihin palkkoihin, joista toimikunnan teollisuustilaston perusteella laskema kutakin työntekijää kohden tuleva keskimääräinen ansio tosin antaa epävarman kuvan, maataloustyöläisten reaali-palkka oli aluksi v:n 1914 vastaavaan arvoon verrattuna korkeampi, mutta jo v. 1925 teollisuustyöntekijäin reaali-palkkaindeksi sivuutti maataloustyöntekijäin indeksin pysyen sitten tämän yläpuolella aina ko. ajanjakson loppuun asti.

Maatalouspalkkojen jyrkän nousun vv. 1936—1938 toimikunta katsoo johtuneen siitä, että pako maataloudesta aiheutti kiristymistä maatalouden työmarkkinoilla. »On arvioitu, että 1930-luvun loppupuoliskolla työkykyinen maataloustyöväen määrä olisi pienentynyt vähintään 200.000 henkilöllä», lausuu toimikunta.²²

Samantapaisiin tuloksiin päätyy myös tohtori Klaus Waris kuluttajien tuloja vv. 1926—1938 koskevassa tutkimuksessaan. Hänen mielestään taloudenpito viljelmillä oli ennen vuonna 1928 alkanutta maatalouspulaa verraten ekstensiivistä ja työvoimareservi runsas. Pulavuosina työttömät maataloustyöläiset pyrkivät siirtymään muille aloille, sillä seurauksella, että maataloudessa jo 1936 alkoi esiintyä työvoimapulaa. 1930-luvun lopulla tapahtunut maatalouspalkkojen paraneminen ei näytä johtuneen itse maataloudesta, vaan yhä vähenevästä maataloustyövoiman tarjonnasta, ts. väestön elinkeinorakenteen muuttumisesta.²³

Palkkatilaston tarkastelu osoittaa kuitenkin, ettei ole olemassa eroa vain maatalouden ja teollisuuden palkkojen välillä, vaan myöskin maatalouden palkkatasossa maan eri osissa. Mainittu palkkatoimikunta on esittänyt mm. tiedot maataloustyöväestön keskimääräisistä palkoista eri lääneissä 5-vuotiskausilta 1920—24, 1925—29, 1930—34 ja 1935—39. Luvut osoittavat, että kolmena ensiksi mainittuna ajanjaksona ko. palkat ovat olleet Kuopion läänissä alhaisemmat kuin maassamme keskimäärin, omaruokaisten hevosten talvisia päiväpalkkoja lukuun ottamatta.

Ajanjaksona 1935—1939 tilanne on kuitenkin toinen. Silloin ovat omaruokaisten hevosten talvipalkkojen ohella myöskin heidän kesäpäiväpalkkansa samoin kuin talonruokaisten hevosten talvipalkat sekä talon tai omissa ruoassa olevien vuosipalkkaisten miesten palkat Kuopion läänissä korkeammat kuin maassa keskimäärin.

Edellämainittujen keskiarvojen lisäksi, jotka perustuvat maataloushallituksen palkkatilastoon, palkkatoimikunta on esittänyt keskimääräiset luvut vuosilta 1935—1939 myöskin sosiaaliministeriön sosiaalisen tutkimustoimiston julkaisemasta maatalouspalkkatilastosta, joka v:sta 1935 alkaen perustuu entistä laajempaan alkuaineistoon. Sen mukaan päiväläisten keskipalkat olivat kesäisin niin hyvin omissa kuin talon ruoassa olevien miesten että naisten osalta Kuopion läänissä suuremmat kuin maassa keskimäärin.²⁴

Tämä kaikki viittaa siihen, että maataloustyöväen palkat ovat 1930-luvun jälkipuoliskolla nousseet Kuopion läänissä vielä enemmän kuin muualla maassamme, mikä ilmeisesti on katsottava väestön runsaasta poismuutosta johtuneeksi. Ja syyinä tähän poismuuttoon on — työtilaisuuksien puutteen ohella — ollut se seikka, että maataloustyöväestön palkat Kuopion läänissä ovat olleet alhaisemmat toisaalta teollisuudessa ym. elinkeinoissa maksettuja palkkoja, toisaalta muiden läänien maataloustyöväen palkkatasoa. Tosin elinkustannuksetkin saattoivat olla Kuopion läänissä alhaisemmat kuin muualla, mutta nimellinen palkkahan on ainoa mittapuu, jonka avulla muuttajat itse voivat verrata eri paikkakuntien tarjoamia toimeetulumahdollisuuksia keskenään.

Mitä erityisesti tutkimuksemme kohdekuntiin tulee, niistä ei ole mitään erityistä palkkatilastoa olemassa, mutta todennäköisesti maataloustyöväen palkkataso on niissä ollut suurin piirtein sama kuin Kuopion läänissä keskimäärin. Samat ovat myös olleet sen vaikutukset: ensinnä vilkas muuttoliike teollisuuteen ym. elinkeinoihin sekä muiden, etenkin eteläisten läänien maatalousalueille, sitten siitä johtuva maataloustyöväen palkkojen nousu. Aineistomme kerääjien antamien tietojen mukaan näyttää siltä, kuin näissä kunnissa palkkojen nousu olisi kesällä 1945 ehtinyt jo pitemmälle kuin Kuopion läänissä yleensä. Maataloushallituksen palkkatilaston mukaan esim. talonruokaisten naisten vuosipalkka oli v. 1945 Kuopion läänissä 22.378 mk eli vähän enemmän kuin koko maassa keskimäärin (22.065 mk). Nilsiässä kerrotaan karjapalvelijoiden kuitenkin yleensä pyytäneen palkkaseen ruoan ja asunnon lisäksi työjalkineet, työtakit ja kilon villoja sekä 3.000 mk rahaa kuukaudessa. Ja kun miehen palkkapäivätyöstä talon ruoassa maksettiin kesällä 1945 tilaston mukaan Kuopion läänissä mk 176: 53 ja koko maassa keskimäärin mk 172: 76²⁵, vastaava palkka Nilsiässä oli 250 mk. Tästä huolimatta Nilsiässä oli vaikea saada työvoimaa maatalouteen, kun esim. mies samaan aikaan saattoi ansaita metsätyöissä keskinkertaisella työntahdilla 700—800 mk ja hevosmies 1.600 mk päivässä.

Maatalouden työaika. Vielä vuosisatamme alussa työpäivä oli maataloudessakin varsin pitkä, keskimäärin noin 14 tuntia. Olosuhteiden pakosta ja etenkin teollisuuden työajan säännöstelemisestä johtuen maataloudenkin työpäivä on vuosikymmenien kuluessa lyhentynyt ollen silti edelleenkin pitempi sitä 8 tunnin työpäivää, joka jo kolmisenkymmentä vuotta on ollut käytännössä teollisuudessa ja monilla muilla aloilla²⁶. Maan eri osissa on tässä suhteessa todettavissa melkoista eroavaisuutta, kuten ilmenee esim. v. 1937 asetetun ns. maataloustyöväkikomitean tutkimuksista.

Komitean keräämä aineisto osoitti, että maatalouden bruttotyöpäivä, so. työn alkamisen ja päättymisen välinen aika, oli vv. 1936—1937 keskimäärin 10,5 tuntia ja aterialomat vähentämällä saatu nettotyöpäivä vähän yli 9 tuntia. Työpäivän keskimääräinen pituus oli kuitenkin Itä- ja Pohjois-Suomessa huomattavasti suurempi kuin Etelä- ja Länsi-Suomessa, mihin osaltaan vaikutti se, että tutkimuksessa oli otettu huomioon myös puhdetyöt, joita Etelä- ja Länsi-Suomessa ei enää sanottavammin tehdä. Kuopion läänissä bruttotyöpäivä oli noin 11—12 tuntia ja nettotyöpäivä noin 9,3 tuntia, joten työaika oli siellä sekä kesällä että talvella pitempi kuin missään muussa läänissämme Oulun lääniä lukuun ottamatta²⁷.

Edellä mainitut luvut ilmoittavat työajan varsinaisissa pelto- ja viljelystöissä. Karjataloudessa bruttotyöpäivä oli paljon pitempi: sisäruokintakautena keskimäärin 13,89 tuntia ja laidunkautena 13,96 tuntia koko maassa, ja Kuopion läänissä vastaavasti 14,06 ja 13,70 tuntia. Karjataloustyöväen nettotyöpäivää on vaikea määritellä, sillä etenkin pienillä ja keskikokoisilla viljelmillä karjanhoitajat osallistuvat niinä päivän aikoina, jolloin karja ei vaadi heidän huolenpitoaan, viljelmän muihin töihin. Naispuolisen työväen ruokailuväliajatkin supistuvat usein hyvin lyhyiksi, sillä kun miehet aterian jälkeen asettuvat ruokalevolle, naisten on sillä välin pestävä astiat ja huolehdittava karjasta ehtiäkseen sitten taas miesten mukana peltotöihin. Varsinaisen työajan päätyttyäkin heillä vielä on moninaisia kotitaloustöitä

suoritettavana. Näin ollen karjataloustyöväen nettotyöaika monissa tapauksissa lähentelee bruttotyöaikaa.

Karjataloudessa työpäivä alkaa sisäruokintakaudella yleisesti klo 5, mutta mitä suurempi viljelmä on, sitä aikaisemmin työt on aloitettava, joten klo 3:nkaan »herätys» ei ole suurviljelmillä harvinainen. Työt jatkuvat sitten noin klo 19:ään asti, mutta esim. Kuopion läänissä ne mainitun komitean saamien tietojen mukaan monissa tapauksissa päättyivät vasta klo 20 tai 20,30²⁸.

Naisten työpäivä alkaa maataloudessa siis vähintään kaksi tuntia aikaisemmin kuin teollisuudessa eli sellaisena aikana vuorokaudesta, jolloin varsinkin nuori ihminen nukkuu sikeimmin ja jolloin vuoteesta nouseminen tuntuu hänestä vaikeimmalta. Iltaisin työt jatkuvat paljon kauemmin kuin ns. kaupunkilaiselinkeinoissa, ja niiden päättymisen ajankohta voi jäädä epämääräiseksi. Esim. eläimille sattuvat onnettomuudet, sairaudet, poikimiset ym. voivat odottamatta aiheuttaa ylimääräistä työtä.

Tavallista pitemmäksi työaika muodostuu pienviljelijöiden ja heidän vaimojensa osalta. Ellei varoja työväen palkkaamiseen ole eikä lapsistakaan ehkä ole vielä tai enää apua, viljelijäpariskunnan on suoritettava itse kaikki ne moninaiset työt, joita maanviljelyksen sekä karja- ja kotitalouden piirissä päivittäin esiintyy. Näissä olosuhteissa voi etenkin perheen äidin työtaakka muodostua hänelle aivan ylivoimaiseksi. Maalaisemännän ajankäyttöä koskevassa tutkimuksessaan tohtori Elli Saurio on saanut 40 maanviljelijäemännän keskimääräiseksi päivittäiseksi työajaksi vuoden mittaan 12,7 tuntia, mutta se vaihteli jonkin verran vuoden eri aikoina ollen pisimmillään heinä—syyskuussa (13,1 tuntia)²⁹. Tohtori Nils Westermarck on omassa kysymystä selvittelevässä tutkimuksessaan päätenyt jotenkin samaan tulokseen saaden perheenemäntien työpäivän keskimääräiseksi pituudeksi 13,11 tuntia. Yksityisissä tapauksissa esiintyy tietenkin melkoista vaihtelua niin suuntaan kuin toiseenkin. Pisin tohtori Westermarckin aineistossa esiintyvä keskimääräinen työpäivä on 16,30 tuntia³⁰.

Tutkimuksemme kohdekunnissa työaika ei ole ollut sen lyhyempi kuin muuallakaan Kuopion läänissä, pikemmin päin-

vastoin. Niinpä Tuusniemellä työolot ovat — aineistomme kerääjän kertoman mukaan — aina olleet järjestelemättömiä ja työpäivät hyvin pitkiä. Muuruvedeltä taas ilmoitetaan, että työaika on siellä ollut naisilla yleensä 14 tuntia ja miehilläkin 12—13 tuntia päivittäin. Erityisesti korostetaan pienviljelijäin emäntien vaikeata asemaa. Kun ottaa huomioon sen ratkaisevan merkityksen, mikä heillä on niin hyvin koti- ja karjatalouden kuin pelto- ym. töiden säännölliselle kululle, on ymmärrettävää, että he viimeiseen asti koettavat huolehtia tehtävistään, myös sairauden ja raskauden aikana. Niinpä Muuruvedellä eräs äiti kertoi nousseensa jo heti synnytyksen jälkeisenä päivänä valmistamaan ruokaa perheelleen. Tavallisempaa kuitenkin on, että lapsivuoteesta nouseminen tapahtuu »vasta» parin päivän kuluttua.

Kun olosuhteet ovat tällaiset, ei ole ihmeteltävä sitä, että maaseudun nuoret naiset ovat haluttomia jäämään karjapalvelijoiksi taikka pienviljelijöiden emänniksi maaseudulle, kun he asutuskeskuksissa voivat päästä paljon helpommille päiville.

Työolosuhteet maataloudessa. Maataloustyöllä on asutuskeskuksissa tarjona oleviin töihin verrattuna eräitä huomattavia etuja. Työ tapahtuu raittiissa ilmassa ja usein hyvinkin kauniissa ympäristössä, se on vaihtelevampaa, hauskempaa ja vähemmän kuumeista kuin esim. teollisuustyö. Mutta sillä on varjopuolensakin. Maamies saa ihanien säiden ohella kokea myös hellettä ja pakkasta, tuulta ja sadetta. Työ on voimia kysyvää ja usein epäsiistiä. Karjataloustyöt on suoritettava ehkä hyvinkin puutteellisissa olosuhteissa. Niinpä esim. Muuruvedellä, vaikka se tutkimuksemme kohdekunnista näyttääkin olevan maataloudellisesti edistynein, karjansuojien mainitaan suurissakin taloissa olevan melko vaatimattomia ja pienimmissä hyvin vajavaisia. Pienviljelmien navetoissa ovat ahtaus, kylmyys ja likaisuus monesti niin luonnollisina pidettyjä ilmiöitä, ettei näiden vikojen korjaamista edes tulla ajatelleeksi. Ja vesi on kannettava navetoihin samoin kuin asuinrakennukseenkin ehkä pitkienkin matkojen takaa.

Kaiken tämän rinnalla ne valoisat ja siistit tehdassalit sekä muut työpaikat, joista asutuskeskuksiin siirtyneet tuttavat ovat tienneet kertoa, vaikuttavat hyvin houkuttelevilta. Mahdollista on, että esim. kaupunkiin muuttaja todellisuudessa joutuu tekemään raskaita päiviä uutisrakennuksilla taikka satamassa tai noen ja rasvan tahraamana ahertamaan jossakin verstaassa, mutta silti hän mahdollisesti lohduttelee itseään sillä, että työ joka tapauksessa on arvokkaampaa kuin aherrus maalla lehmien ja lannan parissa. »Ei työ miestä pahenna», toteaa vanha sananlasku, mutta monien kohdalta on luottamus tähän samoin kuin muihinkin vanhoihin totuuksiin alkanut pahasti järkkyyä.

Yhteiskuntaluokkien väliset suhteet. Huomattava eroavaisuus on olemassa myös toisaalta kaupunkilaisen tai ns. kaupunkilaiselinkeinon palveluksessa olevan työläisen ja toisaalta maataloustyöläisen asemassa ja koko elämässä myöskin vapaa-aikoina. Maatyöläinen pysyy »työläisenä» vielä työnsä päätettyäänkin. Menipä hän vapaa-aikanaan mihin kotiseutunsa seuraan, kauppaan tai kahvilaan tahansa, kaikki tietävät, että hän »renkinä» tai »piikana» siinä ja siinä talossa. Maaseudulla eri yhteiskuntaluokkien väliset rajat ovat vielä paljon selvemmat ja vaikeammin ylitettävät kuin kaupungeissa. Maalla ihmisen arvo ja hänen osakseen saama kohtelu näyttää vielä enemmän kuin asutuskeskuksissa riippuvan hänen sosiaalisesta asemastaan ja vähemmän hänen henkilökohtaisista ominaisuuksistaan. Jos joku tarmonsaa tai muiden edullisten ominaisuuksiensa avulla on päässyt kohoamaan luokasta toiseen, häntä katsellaan maaseudulla jossakin määrin toisin tuntein kuin kaupungissa.

Aivan toinen on työläisen asema asutuskeskuksissa. Palattuaan työstä ja muutettuaan vaatteensa hän on kuin toinen ihminen. Mennessään johonkin myymälään, ravintolaan tms., hän ilman muuta edellyttää, että häntä kohdellaan samalla tavalla kuin toisiakin. Keskiajalla, maaorjuuden aikautena, oli tapana sanoa: »Kaupungin ilma tekee vapaaksi». Sama pitää paikkansa vielä nykyäänkin, joskin hiukan toisessa merkityksessä.

Muita maaltamuuttoa edistäviä tekijöitä. Edellä kuvattujen seikkojen ohella maalta ja maataloudesta muuttoon vaikuttavat monet muutkin tekijät, joilla kuitenkin yleensä on vain toisarvoinen merkitys. Tässä ei ole mahdollista puuttua niihin tarkemmin, joten on tyydyttävä vain eräisiin viitteisiin.

»Maaltpaosta» puhuttaessa mainitaan tavallisesti eräänä siihen vaikuttavana seikkana maaseudun puutteelliset asunot. Niissä onkin kieltämättä paljon korjaamisen varaa, mutta tuntuu kuitenkin siltä, kuin niiden merkitystä olisi yliarvioitu. Harvat ovat varmaan ne henkilöt, jotka yksistään asunto-olojensa puutteellisuuden vuoksi jättävät maaseudun. Tähän viittaa myöskin se, että vaikka asuntopula on kaupungeissa äsken päättyneen sodan aikana ja sen jälkeen ollut ennen näkemättömän ankara, se ei ole estänyt maaseutulaisia siirtymästä niihin, vaan viranomaisen on pitänyt ryhtyä tämän muuttovirran hillitsemiseksi erikoistoimenpiteisiin.

Paljon on myös puhuttu maaseudulla vallitsevasta opiskelumahdollisuuksien ja huvitilaisuuksien puutteesta ja sen koko henkisen elämän takapajuisuudesta. Kirjastoja on perin vähän, opintokerho- ja seuratoiminta kituu kykenevien johtajavoimien puutteessa, ne verraten vähälukuiset seurojentalat ja urheilukentät, joita on olemassa, ovat rappiutilassa jne. Kaikki nämä puutteellisuudet vähentävät tietenkin suuresti maalaiselämän viihtyisyyttä ja jarruttavat maalaisnuorison pyrkimyksiä kehittää itseään. Mutta ainakin yhtä paljon kuin ne ovat »maaltapaon» syynä, ne ovat sen seurausta. Kun maaseutu jatkuvasti vuodesta toiseen menettää suuren osan yritteliäintä ja toimeliainta väestöään, sen henkinen elämä joutuu siitä talouselämän tavoin auttamattomasti kärsimään.

Enemmän kuin äskenmainitut seikat vaikuttavat maalta muuttoon psykologiset tekijät. Seikkailunhalu näyttelee siinä tiettyä osaa, tuskinpa sentään niin suurta kuin nuorten salainen, ehkei täysin tietoiseksikaan tullut toive siitä, että suuremmalta paikkakunnalta voisi helpommin kuin kotiseudulta löytää itselleen sopivan elämänkumppanin. Ja erikoisesti on syytä koros-

taa sitä tenhoavaa vaikutusta, mikä suurella kaugungilla ja sen vilkkaalla elämänrytmillä on nuoriin mieliin. Meillä Suomessa etenkin Helsinki on sellainen »kultainen kaupunki», jonne monen nuoren miehen ja naisen mieli palaa kaukaisilla syrjäseuduillakin.

Mutta mitä erityisesti tutkimuksemme kohdekuntiin tulee, tärkeimpänä poismuuton syynä niissä ovat kuitenkin olleet taloudelliset ja sosiaaliset tekijät. Joskin muutkin näkökohdat on otettu ratkaisussa huomioon, pääpyrkimyksenä muuttajilla silti on ollut taloudellisen ja yhteiskunnallisen asemansa parantaminen.

Lähdeviitteitä.

- ¹ Granö, J. G., Suomen maantieteelliset alueet, Porvoo 1932, s. 81.
- ² Suomenmaa, Maantieteellis-taloudellinen ja historiallinen tietokirja, VIII osa: Kuopion lääni, Porvoo 1927, ss. 117—121, 162—166, 175—181 ja 188—191.
- ³ Suomen virallinen tilasto (SVT) VI, 98: 1, s. 16.
- ⁴ SVT VI, 56, 76 ja 98 sekä väestösuhteita ja väestönmuutoksia koskevat julkaisusarjat.
- ⁵ SVT VI, väestönmuutostilasto vuosilta 1921—1944. Aluejärjestelyjen yhteydessä seurakunnasta toiseen siirretyt on jätetty huomioon ottamatta.
- ⁶ Vrt. esim. Ravenstein, E. G., The Laws of Migration, Journal of the Royal Statistical Society, June 1885, s. 199 ja Thomas, D. S., Social and Economic Aspects of Swedish Population Movements 1750—1933, New York 1941, s. 297.
- ⁷ Vrt. esim. Kaila, T. T., Europan Venäjän väestönsiirroista XIX. vuosisadan lopulla, Helsinki 1914, s. 103 ja Rauchberg, H., Wanderungen in Oesterreich, Allgem. Stat. Archiv III, Tübingen 1894, s. 197.
- ⁸ Vrt. SVT VI, 56: 3, s. 34.
- ⁹ Tiedot perustuvat Tilastollisessa päätoimistossa oleviin kymmenvuotistilaston alkuperäistauluihin.
- ¹⁰ SVT VI, 76: 3, ss. 7 ja 9.
- ¹¹ SVT XVIII A 56, ss. 14—16.
- ¹² Vrt. Wichman, A., Metsä- ja uiittotyöläiset sekä heidän työansionsa, Suomen Uittajainyhdistys r.y:n vuosikirja VIII, Helsinki 1939, s. 78.
- ¹³ Suomenmaa, VIII osa, ss. 118—119 ja 180.
- ¹⁴ Laitakari, A., Uutta kaivosrintamalta, Uusi Suomi 23/11 1946.
- ¹⁵ Suhdelukujen pohjana olleet peltoalat on saatu maataloushallituksen tilastotoimiston v. 1943 suorittamista tarkistuslaskelmista, jotka antavat peltoalasta luotettavimmat tiedot kuin vuoden 1941 yleinen maatalouslaskenta. Kuntien koko maa-ala on mainittu SVT:ssa VI, 98: 1, s. 16.
- ¹⁶ Cajander, E., Asutustilallisten toimeentulomahdollisuuksista Suomessa, Helsinki 1923, s. 76. — Asutustoimintakomitean mietintö, Komiteanmietintö 1933: 11, Helsinki 1933, ss. 167—169 ja 174.

- ¹⁷ SVT III, 38: 3, ss. 47—48.
- ¹⁸ Yleistä maatalouslaskentaa koskevat maataloushallituksen tilastotoimiston työtaulut vuosilta 1929 ja 1941 sekä SVT III, 17, ss. 14—15.
- ¹⁹ *von der Goltz, Theodor*, Die ländliche Arbeiterklasse und der Preussische Staat, Jena 1893, ss. 142—145. — *Sering, Max*, Die innere Kolonisation im östlichen Deutschland, Schriften des Vereins für Sozialpolitik LVI, Leipzig 1893, ss. 9—14. — *Myrdal, G.*, Industrialization and Population, Economic Essays in Honour of Gustav Cassel, London 1933, ss. 449—450.
- ²⁰ SVT III, 38: 2, ss. 14—16.
- ²¹ Vrt. Komiteamietintö 1933: 11, s. 160.
- ²² Palkkaneuvoston asettaman toimikunnan mietintö maataloustyöväen palkkojen järjestelystä, Komiteamietintö 1943: 1, ss. 11—13.
- ²³ *Waris, Klaus*, Kuluttajain tulot, kulutus ja säästäminen suhdannekehityksen valossa Suomessa vuosina 1926—1938, Helsinki 1945, ss. 73—74.
- ²⁴ Komiteamietintö 1943: 1, ss. 21—24.
- ²⁵ Maataloushallituksen tilastotoimistosta saatujen ennakkotietojen mukaan. Sosiaalisen tutkimustoimiston palkkatilaston mukaan ko. päiväpalkat olivat vielä alhaisemmat, nim. Kuopion läänissä mk 157:99 ja koko maassa keskimäärin mk 153:73 (Sosiaalinen Aikakauskirja 1945, s. 425).
- ²⁶ Komiteamietintö 1943: 1, s. 5.
- ²⁷ *Lehtinen, Artturi*, Maatalouden työaika, Sosiaal. Aikak. 1939, ss. 412—413.
- ²⁸ *Lehtinen, Artturi*, Karjatalouden työaika, Sosiaal. Aikak. 1939, ss. 604—605.
- ²⁹ *Saurio, Elli*, Maalaisemännän ajankäyttö, Helsinki 1947, s. 73.
- ³⁰ *Westermarck, Nils*, Tutkimuksia kodin piirissä työskentelevien naisten työpäivän pituudesta, Työtehoseuran julkaisuja n:o 8, Kerava 1946, ss. 14—16.